

HÖGSKOLAN
DALARNA

Examensarbete

Avancerad nivå

Att skola mångfalden – ett nationalistiskt försök

En analys av sverigedemokraternas diskurs om det goda samhället och den goda skolan kopplat till skolans värdegrund

Examinator: Gull Törnégren
Författare: Vanja Kristina Olsson
Handledare: Therese Rodin
Termin: Ht 2014
Program: Lärarprogrammet
Ämne/huvudområde: Värdegrund och mångfald
Poäng: 15

Högskolan Dalarna
791 88 Falun
Sweden
Tel 023-77 80 00

Abstract

This essay attempts to examine the discourse of the Sweden democrats in relation to the value system of the Swedish national school.

To analyse the political texts I use discourse analysis and especially the method and approach conducted by Judith Lee Bacchi. Bacchi focuses on the construction of a problem in various political discourses. When performing this kind of analysis the main question is (according to Bacchi): "What is the problem represented to be?"

I find that the Sweden democrats construct the "migration politics" and the "multicultural politics" that is guiding the society as the cause of most problems in our society. To solve the "problems" they promote a nationalistic and a cultural racist discourse especially pinpointing the "Muslims" as being a problem.

Since the Sweden democrats are striving to implement their discourse in the society and school, and since their discourse already are reproduced by solar students in the classroom, I find it important to examine the essence of their particular discourse and contrast it with the current value system of the Swedish schools.

I don't find the nationalistic and racist discourse of the Sweden democrats to correspond to the value system of the Swedish school, mainly due to their strive to create alienation, and by labeling individuals in a reductive manner, instead of using apparent differences as a source for democratic discussions in the classroom

Innehållsförteckning

1. Inledning	s. 2
1.2 Syfte och problemformulering samt begränsningar	s. 2
1.3 Källor	s. 3
1.4 Bakgrund	s. 3
1.4.1 Skolans uppdrag	s. 3
1.4.2. Värdegrunden	s. 5
1.5 Teori och begrepp	s. 5
1.5.1 Moralfilosofi i det mångkulturella samhället	s. 5
1.5.2 Moralfilosofin och skolan	s. 9
1.5.3 Den kosmopolitiska attityden	s. 9
1.5.4. Integration eller assimilering	s. 10
1.5.5 Kulturmöten	s. 10
1.6. Tidigare forskning	s. 11
1.6.1 Populism	s. 11
1.6.2 Rasism och kulturrasism.	s. 11
1.6.3 Sverigedemokraterna, jämställdhet och genusforskning	s. 12
1.7 Metod	s. 13
1.7.1 Socialkonstruktivism	s. 13
1.7.2 Diskursanalys	s. 14
1.7.3 Bacchi	s. 14
1.7.4 Av relevans för analysen.....	s. 16
1.7.5 Reliabilitet och validitet.....	s. 16
1.7.6 Etiska överväganden	s. 16
2. Resultat och analys	s. 16
2.1 Sverigedemokraterna och det goda samhället.....	s.16
2.1.1 Den nationalistiska diskursen	s. 16
2.1.2 Den religionskritiska diskursen	s. 19
2.1.3 En kulturrasistisk diskurs?	s. 20
2.1.4. Den socialkonservativa diskursen	s. 23
2.1.5 Sammanfattning	s. 24
2.2 Sverigedemokraterna och den goda skolan.....	s. 24
2.2.2. Sammanfattning.....	s. 27
3. Diskussion	s. 27
4. Slutsats	s. 32
5. Förslag till vidare forskning	s. 33
Källor	s. 34

Nyckelord: Diskurs, mångfald, kulturrasism, sverigedemokraterna, skolans värdegrund, nationalism, moralfilosofi, etnocentrism, svenskhet

Förord

”The intellectual journey I have traced today leaves me convinced that it is more important to encourage students to interrogate the content and nature of the ‘problems’ they are asked to ‘solve’. I put forward a counter-discourse or counter-paradigm, which I call ‘problem questioning.’”¹

1. Inledning

Hösten och vintern 2014/15 har jag inte kunnat undvika att sätta mig in i debatten om ”invandringen” som förstärkts som en följd av sverigedemokraternas (SD:s i fortsättningen) valframgångar i riksdagsvalet.

Jag har funderat över hur den polariserade samhällsdebatten kommer att påverka eleverna jag möter i skolan och vilka krav den sverigedemokratiska diskursen, när den dyker upp i klassrummet synliggjord i elevers attityder till sig själva och varandra; eller reproducerad genom kommentarer attityder eller handlingar, kommer att ställa på mig som lärare. Jag har också, mer än annat, funderat på hur skolan kan verka för att varje enskild elev, oavsett personlig livshistoria, i skolan ska kunna utveckla sin individuella egenart och samtidigt förmås att med öppenhet relatera till andra i demokratiska samtal. Hur ska demokratin egentligen gestaltas i skolan och vilket samhälle vill skolan skapa?

SD har visat sig vara en maktfaktor eftersom de lockar till sig många väljarröster. De vill ha mandat att förverkliga de implikationer som följer av deras diskurs, vilket är målet för deras politiska engagemang. Därför är det viktigt att deras diskurs utreds, vilket jag här kommer att göra i förhållande till skolans värdegrund.

1.2 Syfte och problemformulering samt begränsningar

Syftet med den här uppsatsen har varit att utreda den sverigedemokratiska diskursen såsom den uttrycks i motioner och i principprogrammet och att relatera den till skolans värdegrund. Jag vill göra detta med utgångspunkt i socialkonstruktivistisk teori och diskursbegreppet, samt moralfilosofiska teorier om hur det ”det goda samhället” och ”den goda skolan” bör vara organiserade.

De frågor jag avser besvara i uppsatsen är:

- Vilken vision har SD av ”det goda samhället” och hur korresponderar denna vision med skolans nuvarande värdegrund?
- Vilken vision har SD av ”den goda skolan” och hur vill man förverkliga visionen?

---

¹ Carol Lee Bacchi (2010) *Foucault, Policy and Rule: Challenging the Problem-Solving Paradigm*. Paper from FREIA – Feminist Research Center in Aalborg. Department of History, International and Social Studies, s. 2.

- Vilka likheter respektive olikheter föreligger mellan SD:s syn och värdegrundens syn vad gäller moralisk fostran och i vilka avseenden skiljer sig SD:s utgångspunkter och problembeskrivningar från de utgångspunkter som framkommer i skolans värdegrund?

För att besvara mina frågeställningar och för att synliggöra bakomliggande föreställningar om ”problem” i SD:s diskurs som den framställs i de politiska dokument som de producerat använder jag mig av Bacchis diskursanalytiska metod som beskrivs mer ingående i metodavsnittet. Undersökningen begränsar sig till den tillrättalagda offentliga diskursen som den sett ut i de politiska dokumenten under den senaste mandatperioden och jag tar inte upp den historiska kontexten och undersöker endast dokument publicerade på riksnivå.

1.3 Källor

Skolans styrdokument kan beskrivas som resultatet av förhandlingar på politisk nivå och är alltså ett uttryck för en gemensam diskurs som implicerar olika handlingsalternativ i skolvardagen. Man kan tänka sig att olika politiska diskurser har konstruerat ett konsensusdokument som ska fungera vägledande för huvudmännen och de enskilda skolornas och lärarnas arbete. I sin praktik i skolverkligheten är det lärarna som tillsammans med eleverna ska implementera den etik och de mål med verksamheten som uttrycks i skolans värdegrund.

Principprogrammet ser jag som ett uttryck för den politiska diskurs som SD står för. Det är den offentliga versionen av deras mål och strävanden, den diskurs som de vill göra gällande och implementera i samhället. De motioner gällande skolan som jag använder är ett uttryck för enskilda politikernas verklighetsuppfattningar och väger därför inte lika tungt som principprogrammet i undersökningen (Ahrne, Svensson 2011, s. 159). Att dessa texter ändå har sin plats i undersökningen beror på att de är de autentiska uttryck för den diskurs som SD arbetar politiskt för att implementera. De har gått hela vägen från idé sprungen ur en diskurs till färdigt förslag till beslut inom samma diskurs med implikationer på samhället. Om principprogrammet står för den systematiserade ideologin och konstruktionen av verkligheten inom diskursen står motionerna för lösningsförslagen.

Jag har valt att analysera motioner som publicerats under den senaste mandatperioden och som berör områdena skola, jämställdhet/genus och kultur. Jag har alltså inte tittat på motioner som rör till exempel migrations eller arbetsmarknadspolitik. Jag har också valt att analysera motsvarande delar i principprogrammet, d.v.s. skolpolitik och kulturpolitik samt avsnittet om nationalismen.

1.4 Bakgrund

1.4.1 Skolans uppdrag

Ska skolan ha en samhällsförändrande eller en samhällsbevarande uppgift? Ska skolan fostra de unga till medborgare i dagens eller morgondagens samhälle? Arne Maltén, universitetslektor i pedagogik ställer dessa frågor i boken *Undervisning – en mångfasetterad utmaning* (Maltén 2003, s. 63). Maltén beskriver det industriella samhället under 1900-talet som ett monokulturellt och enhetligt samhälle. En stabil arbetsmarknad gjorde att det räckte gott för eleverna att få kunskaper förmedlade till sig som de behövde för arbetslivet. Samhället var under den industriella perioden statiskt och detta avspeglades i undervisningen. I den statliga skolan kunde gemensamma värderingar förmedlas och eleverna sågs som konsumenter av fakta.

Det postindustriella samhället ställer andra och nya krav på skolan då samhället förändrats. Det postindustriella samhället beskrivs av Maltén som ett sekulärt/postsekulärt samhälle eller ett

kunskapssamhälle. Vi har gått från kollektivism till individualism. Mångfald och pluralism är ledord. Kunskapen utvecklas och detta ställer krav på skolan som inte längre bara måste förmedla kunskaper utan även förbereda eleverna för ett livslångt lärande. Globaliseringen² och det ökade internationella utbytet ställer också nya krav på skolan:

Genom invandringen till vårt land har det postindustriella samhällets mångkulturella och internationaliserade karaktär förstärkts. I ett sådant samhälle kan värdegrunden ta sig många uttryck. Behovet av att öppna samhället för andra traditioner och leva sig in i andras villkor och värderingar, gör sig ständigt påmint. I bästa fall kan den svenska värdegrunden i mötet med nysvenskarnas värderingar fördjupas i riktning mot en mer kosmopolitisk värdegrund” (Ibid s. 66).

Maltén beskriver hur läroplanen i den nya samhällseliga kontexten omformats från att vara nationell och exkluderande till att bli mer internationell och inkluderande och hur ”demokratin” har ersatt ”Gud och fäderneslandet” som överideologi för skolan. Vad gäller värdegrunden innebär förändringarna att individerna numera också ska kunna ta in andras värderingar och se världen ur andra perspektiv. I mötet med människor från andra kulturer måste eleverna lära sig kulturmöteskompetens, medmänsklighet och förståelse. Maltén diskuterar hur vissa värden bör accentueras i skolan via undervisningen för att ge elever beredskap att leva i en komplex verklighet. Han nämner bland annat fördelningspolitiska värderingar (Maltén 2003, s. 81-82) och menar att det behövs en ”värdegrundsförändring inom i-länderna till förmån för en mer rättvis välståndsfördelning.”

Eleverna bör också ges kunskaper om konflikter i olika länder som beror på fundamentalism och som leder till migration samt välfärdens fördelning globalt. Förutom detta är det viktigt att eleverna görs medvetna om internationella värderingar och globaliseringsfrågor, miljökrisen, krig och fred, mänskliga rättigheter, svält, överbefolkning och flyktingfrågor. Då dessa frågor inte kan lösas på ett nationellt plan behöver eleverna i skolan förberedas på att arbeta med samverkan över nationsgränserna.

Maltén menar vidare att folkomflyttningar också skapat ett identitetsproblem. ”Människor med olika hudfärg, eller etnisk och religiös förankring kommer att leva sida vid sida” vilket leder till omförhandling av normer och värden samtidigt som den nationella identiteten gradvis försvinner. Eleven ska genom att bli medveten om det egna kulturarvet, ”som det är förankrat i historien, traditionen, religionen, livsmönstret och språkbruket” ges beredskap att förvalta det egna kulturella kapitalet i relation till det mångkulturella samhället. Den egna identiteten och livstolkningen ska fungera som resurs. Kunskap om och förståelse av andra kulturer och religioner är nödvändigt för att eleven ska förstå vad vi kan bidra med och hämta från andra. Det är, menar Maltén också viktigt att eleven får förankra sina etiska värderingar: människans egenvärde och integritet, individens frihet, livets okränkbarhet och det personliga ansvaret. Det kristna/humanistiska kulturarvet ska tas tillvara liksom de etiska insikter som finns hos de ”nya svenskarna” (Maltén 2003. s. 85).

---

² Globalisering är benämningen på de nya förhållanden som gör att ekonomi, kultur och vetenskap sprids globalt med hjälp av ny teknik och ofta samordnas med hjälp av övernationella institutioner. Globaliseringen kan uppfattas som hotfull då den också leder till spridandet av idéer och kultur globalt. ”Globaliseringen förenar hela mänskligheten, delvis på grund av högkonsekvensriskerna som ingen levande varelse på jorden kan undkomma. Det krävs nya former av samarbete, ett faktum som är allmänt erkänt men som fortfarande är föga utvecklat på grund av att vi lever i en värld av skilda nationalstater. (Giddens; Sigurdsson, s. 265)”

1.4.2 Värdegrunden

Skolans värdegrund återkommer i de tre läroplanerna för skolväsendet, Lpfö 11, Lgr 11 och Lgy 11. Värdegrunden ska förmedla värden till eleverna. Dess värden ska dock inte bara förmedlas, utan också gestaltas i skolans praktik (Ola Sigurdsson 2004, s. 10.). Då verksamheten inte längre är regelstyrd utan målstyrd får huvudmännen och lärarna själva bestämma hur värdegrunden ska gestaltas utifrån de lokala förutsättningarna för skolan och kommunen. Värdegrunden lyfter fram *människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, samt solidaritet med svaga och utsatta* som viktiga värden. Eleverna ska fostras till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Skolan ska hos eleven förankra ”den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism.” Den ska också ”låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet.” (Lgy 11, s. 5).

Skolan har enligt Sigurdsson alltid förenat kunskap med moral: ”Visserligen har perspektiven på vad som utgör det goda livet och den goda skolan förskjutits från att dana kristna människor till att dana patriotiska medborgare i nationen Sverige, rationellt tänkande varelser eller demokratiska och internationellt orienterade människor, men själva kopplingen mellan kunskap och moral har alltid funnits.” (Sigurdsson 2002, s. 10.)

De värden som anges i värdegrunden ska förtydligas i ämnesplanernas olika mål. Därför finns det möjlighet att jobba med värden i alla skolans ämnen på det sätt som exempelvis Maltén betonar i avsnittet ovan. Skolans värdegrund innebär också att pluralismen i skolan ses som en tillgång. Mångfalden möjliggör en kritisk diskussion om de demokratiska värden som formuleras i värdegrunden och som görs aktuella i en lokal kontext där olika händelser eller ämnesinnehållet i kurser aktualiserar en sådan debatt (Maltén 2003, s. 13).

De värden som uttrycks i värdegrunden är *oförtytterliga* enligt skolverkets kommentarmaterial från 1999. Detta innebär att de är grundläggande utgångspunkten före alla andra prioriteringar. Man kan alltså inte kompromissa kring ett värde för att uppnå ett mål: ”Värden är i kraft oavsett om de i enskilda fall kan te sig opraktiska, oekonomiska eller onyttiga.” (Skolverkets kommentarmaterial 1999, s. 11).

1.5 Teori och begrepp

1.5.1 Moralfilosofi i det mångkulturella samhället

För att ge en bakgrund till resonemanget om *det goda samhället* och *den goda skolan* förklarar jag här olika synsätt på hur det pluralistiska samhället bör vara organiserat. Skolan finns alltid i en samhällelig kontext och dess värdegrund påverkas av det omgivande samhället. Om värdegrunden ska vara relevant under olika tider måste den också vara uppmärksam på de samhällsförändringar som inträffar. För att undervisningen ska vara relevant och meningsfull måste den också vara relaterad till samtiden och hålla den didaktiska frågan ”varför?” levande. Den etiska och moralfilosofiska reflektionen är central för denna didaktiska fråga. Det som *är* och betraktas som naturligt är inte nödvändigtvis det som *bör* vara (Sigurdsson, 2002).

Elisabeth Gerle kallar vårt nuvarande västerländska samhälle för *senmodernt* (Gerle 2004, s. 1), medan Maltén kallar det *postindustriellt* (Maltén 2003) och Sigurdsson talar om ett senmodernt och *postsekulärt* samhälle (Sigurdsson 2014). Alla dessa benämningar fokuserar olika aspekter av samhället och de förändringar samhället genomgått. Sigurdsson betonar religionens ökade synlighet i samhället och menar att moderniteten ledde till en sekularism som innebar

föreställningar om att religionen skulle försvinna i takt med att samhället utvecklades. Detta har dock enligt Sigurdsson inte inträffat (Sigurdsson, 2014).

Det postindustriella samhället är ett samhälle där kunskap och specialisering blivit viktigare än tidigare. Därmed har också *det livslånga lärandet* blivit ett viktigt begrepp som också betonas i läroplanerna. I det senmoderna samhället pågår enligt Gerle en kritisk reflektion över moderniteten, samtidigt som man bejaktar många av de framsteg som uppnåddes i moderniteten (Gerle 2004 s. 1-2). En motsatt hållning är den antimoderna som enligt Gerle innebär att man strävar tillbaka mot det samhälle som man tänker sig rådde innan moderniteten. Gerle beskriver hur en antimodern hållning kan finnas inom vissa konservativa religiösa grupperingar och hur både senmoderna och anti-moderna tänkare bejaktar och förkastar olika delar av det moderna samhället.

Frågor om hur staten ska förhålla sig till medborgarna och hur samhället ska vara organiserat för att tillgodose grupper och enskildas rättigheter i ett mångkulturellt samhälle diskuteras av olika moralfilosofer. I den här uppsatsen fokuseras de etiska och moralfilosofiska dimensionerna.

Man kan enligt Sigurdsson urskilja tre olika positioner; en *liberal, universalistisk* position, en *kommunitaristisk* och en *postmodern* position (Sigurdsson 2004). Den liberala positionen innebär att *det rätta* har företräde framför *det goda*. Enligt den liberala positionen kan medborgare enas gemensamt kring vissa grundpremissor som de mänskliga fri- och rättigheterna. Den innebär också en hög syn på det mänskliga förnuftet och rationaliteten. Denna position har enligt Sigurdsson kritiserats för att de universalistiska principerna ses som neutrala trots att de tillkommit i en specifik samhällelig och historisk kontext (Sigurdsson 2004). Kritikerna av den liberala traditionen pekar på hur majoriteten i den liberala diskursen blir normgivande och alltför sällan tar hänsyn till den särart som bland annat olika minoritetsgrupper står för. Universalismen riskerar enligt kritikerna att bli etnocentrisk³ och särartsblind då den ser den egna positionen som neutral.

Universalismen leder också, enligt vissa kritiker, till assimileringsträvanden som inte tar hänsyn till olika grupperns särart. Finns också en sekularistisk strävan innebär den liberala traditionen att man ser på religioner som något antimodernt som egentligen inte hör hemma i ett modernt samhälle. Sigurdsson betonar att religionen under moderniteten förpassats till den privata livssfären och inte längre innebär en diskurs som kan delta på samma villkor i det offentliga (Sigurdsson 2009, s. 43 ff). Detta innebär en slags reduktion där de religiösa dimensionerna som är med och konstituerar en människas identitet inte räknas som viktiga (Gerle 2004; Sigurdsson 2004). Även ur ett feministiskt perspektiv har den liberala traditionen kritiserats. Enligt feministiska kritiker innebär den liberala traditionen ett förkastande av skillnader i den liberala traditionens strävan att avkontextualisera moralen. Moralerna blir enligt dessa kritiker okroppslig och sammanhangslös (Sigurdsson 2004, s. 38).

En som bemött denna kritik är den liberala tänkaren Lawrence Kohlberg som påpekat att kritikerna här begår det *genetiska felslutet*. Man förkastar något på grund av dess ursprung, utan att beakta om det finns sanning i det som förkastas. Att den liberala traditionen har sin bakgrund i ett västerländskt samhälle och utvecklats i en västerländsk historisk kontext behöver inte betyda att dess slutsatser är felaktiga. (Sigurdsson 2004, s 38). Kohlbergs egen liberala teori innebär att det

---

³ Etnocentrism innebär att man värderar andra kulturer utifrån den egna kulturen. Därmed skapas en skevhet där den egna kulturen ses som mer ”naturlig” eller ”överlägsen” ”mer civiliserad” och därmed ges ett högre värde än andra kulturer. (Stier, s. 131) Etnocentrism är socialt betingat och förankrat i våra känslor mer än i vårt förnuft. Därmed finns också en koppling mellan etnocentrism och nationalism eller patriotism.

finns en universell moralutveckling som är gemensam för alla individer och samhällen/kulturer. Denna utveckling som Kohlberg delar in i stadier, där de högsta stadierna innebär en högre konceptualisering av rättvisa och i slutändan en postkonventionell moral, leder också enligt Kohlberg, i sin förlängning, till ett liberalt samhälle (Sigurdson 2004, s. 38). Den specifika kritiken som riktas mot Kohlbergs etik innebär att personer med avvikande moraliska ståndpunkter i ett moraliskt samtal kan inordnas i ett lägre moraliskt stadium och att de moraliska stadierna ses som naturliga (Sigurdsson 2004, s. 41).

Ännu en liberal moralfilosof är Jürgen Habermas som utformat en diskursetik som har sin utgångspunkt i människors vilja att kommunicera med varandra (Sigurdsson 2004, s. 33). Habermas menar att alla deltagare i ett samtal om moral måste vara ense om vissa grundläggande förutsättningar och alltså ingå i samma diskurs innan ett fruktbart samtal kan ta form. De måste också vara fria och jämlika och delta i samtalet på lika villkor. Detta är en universell position då det kräver att man kan komma överens om vilket argument som har störst giltighet. Habermas menade dock själv att diskursetiken hade vissa drag av kontextuell etik (Sigurdsson 2004, s. 34).

Om liberala universalister står för en avkontextualiserad etik, där den fria individen själv via sitt förnuft, och utan att gå i dialog med den kultur och det sammanhang där hon lever, kan avgöra vad som är ett rätt handlande, står kommunitarister för en kontextuell etik. Man menar att man inte kan värdera det *rätta* framför det *goda* som man gör inom den liberala, universalistiska traditionen. Man menar också att ingen individ kan abstraheras från sitt sociala sammanhang (Sigurdsson 2004, s. 45). Eftersom den fria individen är uppvuxen inom en viss tradition har den från början inkorporerat den egna traditionens livsmönster och formuleringar om ”det goda livet”. Det goda blir då förkroppsligandet av den större berättelse som ett samhälle eller en kultur strävar mot. Sigurdsson nämner flera exempel på vad en sådan större berättelse skulle kunna vara. För en grupp kristna kan det vara den kristna berättelsen och för en nationalist berättelsen om nationen (Sigurdsson 2004, s. 51). Individen i gruppen försöker förverkliga sitt eget livsmål i förhållande till den egna gruppen och i förhållande till den större berättelsen. Enligt kommunitarister vill människan förverkliga sitt inneboende mål (telos) och hon gör detta tillsammans med andra medlemmar i gruppen (Sigurdsson 2004, s. 52).

Den kommunitaristiska hållningen innebär att olika kulturella grupper inom mångkulturen får frihet att formulera de mål som de vill förverkliga inom en viss kulturell tradition. Pettersson menar dock att en sådan position ofta får som konsekvens att olika kulturella grupper *exotiseras* (Pettersson 2003, s. 97) Gerle (2004) och Roth (2005) betonar risken för förtryck inom grupper – att man från statens sida, av respekt för en grupps autonomi, inte tar individers rättigheter på allvar, och därmed bortser från patriarkala drag eller förtryck inom gruppen. En kommunitaristisk moralfilosofisk hållning innebär att gruppernas särart ska respekteras från samhällets sida vilket leder till en konflikt mellan individuella rättigheter och grupprättigheter (Gerle 2004 s 2 ff; Roth, 2005 s 67-71). Roth menar att en lösning på detta dilemma är att se de mänskliga rättigheterna i en rangordningsstruktur där de individuella mänskliga rättigheterna alltid är överordnade grupperns rättigheter (Roth 2005, s 68).

Sigurdsson lyfter fram svårigheten att nå en samsyn om vad det goda livet innebär när diskussionen pågår mellan olika grupper i samhället där varje grupp beledsagas av en egen berättelse. Han hänvisar till kommunitaristiske filosofen Charles Taylor som kritiserar att universalisterna prioriterar det rätta framför det goda. Taylor lyfter in Aristoteles resonemang om ett *praktiskt förnuft* i diskussionen. Det är först när det finns en berättelse att förhålla sig till som det finns ett meningsfullt ”gott” att diskutera. Enligt Taylor finns det en berättelse om ”det goda” som kan urskiljas även under de universalistiska till synes avkontextualiserade utsagorna om det rätta.

Denna berättelse menar Taylor att den senmoderna människan måste återfinna (Sigurdsson 2004, s. 55). Taylor menar att det finns möjligheter för moderna människor att finna de berättelser genom vilka vi kan gestalta det goda. Detta kräver dock att den moderna människan tar avstånd från synen på sig själv som ett atomistiskt subjekt som kan finna vad som är rätt i en given situation via sitt förnuft och oberoende av den specifika kontexten (Sigurdsson 2004, s. 69).

Även kommunitaristen MacIntyre betonar dygden och berättelsen. Enligt honom fungerar dygden som individens moraliska kompass som gör henne förinställd att söka förverkliga det goda i de berättelser där hon ingår (Sigurdsson 2004, s. 65). MacIntyre menar att alla är situerade inom en kontext. Vi är delaktiga i en eller flera berättelser som konstituerar vår uppfattning om det goda livet. Vi kan förstå andra människors moral genom att lyssna till deras berättelser. En moralisk diskussion innebär att personer inifrån den egna berättelsen återberättar den andra personens berättelse och ser vad i den andres berättelse som kan godtas och vad som inte kan godtas. En av utgångspunkterna för en sådan position är att andra traditioner eller kulturer kan inneha lösningar på antinomier inom den egna traditionen (Sigurdsson 2004, s. 66.).

En *postmoden position* innebär en kritisk hållning till rationaliteten och till de stora berättelser som formulerar mening. Den postmoderna positionen innebär också kritik mot en statisk syn på identitet. Sigurdsson sammanfattar positionen med att den står för historiens, metafysikens och människans död (Sigurdsson 2004, s. 84). Det finns ingen röd tråd i historien, det finns ingen sanning som inte är partikulär, och människan är inget annat än en position i språket. Hon har inget statiskt själv och ingen autonomi. Sigurdsson menar att det positiva i den postmoderna moralfilosofin är dess misstänksamhet mot moraliska utsagor och positioner. Dess kritiska ifrågasättande leder till att den moraliska diskussionen aldrig avstannar (Sigurdsson 2004, s.85). Relaterat till samhället kan det kritiska perspektivet ifrågasätta rådande diskurser eller verklighetsutsagor ur ett maktperspektiv vilket också blir aktuellt i förhållande till skolan.

Gerle skisserar en position bortom den liberala och den kommunitaristiska som hon kallar *den kritiska mångkulturalismen*⁴. Denna innebär ett politiskt engagemang som bland annat syftar till att förändra västerlandets självbild (Gerle 2004, s. 10-11). I den kritiska diskursen finns en inneboende skepticism mot olika maktordningar inom enskilda kulturer och mellan kulturer. Den kritiska mångkulturalismen försöker synliggöra vilka individer i en grupp som är överordnade och underordnade, samt hur deras positioner i gruppen (eller samhället) är beroende av socioekonomiska faktorer, etniskt ursprung, kön eller könsöverskridande identitet, funktionshinder och ålder. Denna syn på mångkulturalism innebär också ett fokus på kulturkritik (Petersson 2003, s. 97). Den position Gerle skisserar tar hänsyn till att människor har olika, överlappande identiteter och tillhör olika gruppkonstellationer, samt den komplexitet som olika religioner kännetecknas av. Inom varje religion, menar Gerle, finns en mångfald av hållningar och religionen utvecklas genom intern kritik. Den position som Gerle föreslår innebär alltså en maktanalys och ett intersektionellt perspektiv – vilket de andra båda saknar. Här finns ett förhandlande och diskuterande om rimligheten i olika uppfattningar; en demokratisk dialog som tar vara på individen som rättssubjekt:

Medan de anti-moderna tänker sig att sanningen och det goda livet är något som vi håller på att lämna eller redan har förlorat och som vi därför behöver hålla fast eller återvinna så tänker sig de högmoderna att de redan funnit sanningen och det goda livet, något som de andra behöver upptäcka. Bara man ger

---

⁴ Mångkulturalism som begrepp har använts sedan 90-talet (första noteringen 1974) och betecknar de nya förhållanden som skapats i samhället till följd av globalisering och migration. Olika innebörder och värderingar läggs in i begreppet och i de förhållanden som det betecknar.

de andra lite tid så följer de efter. Ett lätt beskyddande, paternalistiskt, sätt att tänka smyger sig då lätt in även hos de mest förstående. Ett senmodernt förhållningssätt däremot, uppfattar framtiden som öppen och inser att det inte finns någon maktoberoende sanning [...]. Precis som sanningen inte kan absolutifieras som inom den sekularistiska moderniteten eller inom den fundamentalistiska anti-moderniteten så kan inte sökandet efter sanning uppges som i den radikala postmoderniteten. (Gerle 2004, s. 11).

1.5.2 Moralfilosofin och skolan

Skolan är en offentlig institution inom den liberala staten. Frågan är vilken etik skolan i sin värdegrund överför till eleverna. Sigurdsson skiljer mellan en maximalistisk och en minimalistisk syn på vad moralisk fostran skulle innebära i skolan (Sigurdsson 2004, s. 125). En maximalistisk syn kan innebära att man överskattar den moraliska samstämmigheten i ett samhälle. Detta leder till att skolan blir disciplinerande och försöker anpassa elever till förment universella normer. En minimalistisk syn blir enligt Sigurdsson i stället ”för tunn”. Sigurdsson talar om en möjlig medelväg där skolan fostrar eleverna till en *kritisk solidaritet* med de värden som förmedlas och gestaltas i skolan (Sigurdsson 2002). Sabine Gruber menar i sin doktorsavhandling att den nuvarande skolans värdegrund framför allt strävar efter anpassning till universella värden, men att den tidigare varit mer fokuserad på kulturell pluralism (Gruber 2007, s 198).

1.5.3 Den kosmopolitiska attityden

Gunilla Holm och Jan-Erik Mansikka undersöker i en artikel vad en kosmopolitisk attityd skulle kunna innebära i skolan (Holm och Mansikka 2011, s. 76 – 85). För att nå en kosmopolitisk attityd måste individen ha en *misstänksamhetens hållning* mot den egna tolkningen av tillvaron. I stället för att okritiskt acceptera universella värden innebär den kosmopolitiska attityden en reflexiv hållning som är både uppskattande och kritisk mot olika värden som betonas i det egna samhället och gentemot andra kulturer. Med hjälp av denna attityd kan individens subjektivitet samspela med olika traditioner. Dessa kan alltid omtolkas och omformuleras (Holm & Mansikka 2011, s. 79).

Hållningen utgår från en senmodern syn på identiteten som tillfällig och föränderlig. Enligt denna finns ingen essens i människan som ska realiseras genom utbildningen:

As people, we form our identity (subjectivity) through the way other people speak to us and approach us. It is an important point, related to a cosmopolitan attitude, that we can only create a positive identity, and a positive relation to self, if we can gain a multidimensional recognition from others. (Holm & Mansikka 2011, s. 79)

Holm och Mansikka menar att det finns en kreativ och utmanande potential i den kosmopolitiska hållningen genom att den också utmanar den självklara ”maktposition” som majoritetskulturen har när den ”tolererar” vissa grupper och individer. Toleransen kan i dessa fall leda till att murar byggs och skillnader upprätthålls mellan människor och kulturer. Toleransen kan istället, om den bygger på en kosmopolitisk attityd, vara ett redskap för ömsesidighet i mångkulturen. Genom denna hållning undviker vi att exotisera andra kulturer, vilket annars är en följd av vår benägenhet att omedelbart kategorisera som i följande citat:

We don't see the individual but the focus is in the collective other. We don't primarily see individuals with a certain culture but rather a collective culture represented by certain persons. Individuals are "locked in" to their cultural origin. (Holm & Mansikka 2011, s. 81)

Holm och Mansikka menar att en sådan inlåsning i språkliga kategorier är problematisk och underblåser en rasistisk diskurs grundad på kultur eller etnicitet. Forskarna hänvisar här till Hanna

Arendt och hennes försök att skissera konturerna till ett reflektivt omdöme där individen sätter sitt eget individuella omdöme på undantag för att reflektera utifrån andra individers perspektiv i en specifik situation:

We now hold that it is part of a cosmopolitan attitude to be sensitive to different sorts of categorizations. It requires the ability to stand back, to suspend our own immediate judgments, in order to fuse something new to the known. If we lack the ability of suspension we never create the space for recognizing something radically new and original. (Holm & Mansikka 2011, s. 82)

Holm och Mansikka understryker att den kosmopolitiska reflexiviteten endast är möjlig hos personer situerade i en viss kontext i tid och rum och att den förutsätter en etik som är relationell. I skolans kontext kan den kosmopolitiska attityden utvecklas när läraren inte bara ser sig själv som en förmedlare av värden, fakta och kunskaper utan lyckas med att öppna upp världen från ett annat perspektiv (Holm & Mansikka, 2011, s. 83-84). Den innebär också ett gemensamt meningssökande.

1.5.4 Integration eller assimilering?

En väsentlig fråga är om olika kulturella grupper ska integreras i samhället eller assimileras. Sverige för idag en integrationspolitik. Anledningen till övergången från den tidigare assimilationspolitiken var att denna ansågs peka ut invandrare som en särskild ”grupp” genom att man inte tog hänsyn till att ”invandrare” är individer från olika samhällsklasser, ursprung och med tillhörigheter i olika grupper. Många menade att detta ledde till ett ”vi och dem-tänkande” och en polarisering i samhället. Regeringens proposition *Mångkultur och mångfald. Från invandrar- och assimilationspolitik till integrationspolitik*. Prop. 1997/98:16 avser bemöta detta problem:

Integrationspolitikens mål skall vara - lika rättigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund, - en samhällsgemenskap med samhällets mångfald som grund, samt - en samhällsutveckling som kännetecknas av ömsesidig respekt och tolerans och som alla oavsett bakgrund skall vara delaktiga i och medansvariga för. Det integrationspolitiska arbetet skall särskilt inriktas på att - ge förutsättningar till individers egen försörjning och delaktighet i samhället, - värna grundläggande demokratiska värden och verka för kvinnors och mäns lika rättigheter och möjligheter, samt - förebygga och motverka diskriminering, främlingsfientlighet och rasism.

1.5.5 Kulturmöten

Enligt Jonas Stier (2009) konstruerar olika etniska grupper sin identitet genom att förstärka samhörighet och likhet inom den egna gruppen. Genom att föreställa sig olikheter och förstora homogeniteten i grupper har samhörigheten inom den egna gruppen stärkts. ”De-gruppen” tillskrivs egenskaper som kontrasteras mot ”vi-gruppen”. Individer i ”vi-gruppen” förstärker sina band genom lojalitet och fullgörandet av olika åtaganden som tjänar gruppen, samt accepterar speciella värden eller normer som är gemensamma för gruppen (Stier 2009, s. 108-109). I mötet mellan olika grupper kan olika försvar slå till. Detta kopplar Stier till tidigare historiska erfarenheter där främlingar konstruerades som ett hot. Främlingar kunde bära med sig sjukdomar, död, eller förstörelse. Ord som ”utböling” eller ”utsocknes” har således enligt Stier en negativ laddning. Främlingen tillskrivs fortfarande egenskaper som väcker känslor hos individer i ”vi-gruppen”. Rasism kan därför enligt Stier ses som en social konstruktion, genom att dessa fenomen blivit institutionaliserade eller ideologiserade (Stier, 2009 s. 116).

Attityder liknar stereotyper, med skillnaden att stereotyper inte skapar någon handlingsbenägenhet. En individ kan ha stereotypa föreställningar utan att detta påverkar individens handlande på ett bestämt sätt. En människas attityd påverkar dock även hennes beteende. Svårare varianter av främlingsrädsla kallas xenofobi av grekiskans *xenos* (främling) och *phobos* (irrationell rädsla). Vi utvecklar vår skepticism mot främlingar redan vid 7-8 månaders ålder. Främlingsrädsla hänger ihop med att vi, när vi träffar främlingar, inte vet hur dessa ska bete sig eller reagera. De sociala normer vi känner och vår interkulturella kompetens räcker enligt Stier inte till för att tolka den andre. Detta skapar en inre instabilitet och en oro. Även beskrivningar om ”massinvandring” eller att människor från andra länder ”väller in över gränserna” skapa en upplevelse hos personer med främlingsrädsla att detta hotar deras inre ordning och trygghet (Stier 2009, s. 138).

1.6 Tidigare forskning

1.6.1 Populism

Erik Berggren och Anders Neergaard har gjort en översikt om forskningen kring populism i Europa och Sverige som del i ett större forskningsprojekt vid Linköpings universitet som anlägger ett kritiskt perspektiv på migration och etnicitet (Berggren & Neergaard, 2013). Populism sätts här i relation till politik och demokrati. I studien konstateras att högerpopulism har medvind i Europa och att vi aldrig tidigare i historien haft det förhållandet att högerpopulistiska och rasistiska partier funnits representerade på riksnivå i det politiska livet i Skandinavien. En vanlig förklaring till den ökande närvaron av högerpopulistiska partier tycks vara övergången från ett industriellt samhälle till ett post-industriellt. Den ökande ”internationella ekonomiska konkurrensen” och ”välfärdsstatens kris” har gjort högerpopulistiska problemformuleringar mer attraktiva för större väljargrupper (Dahlstedt och Neergaard, 2013, s. 210-211). Många studier undviker att ensidigt fokusera på rasistiska eller främlingsfientliga föreställningar som tillhörande enbart de högerpopulistiska partierna. I stället kopplas dessa föreställningar till hela samhället som inneboende i dess (makt) strukturer. De högerpopulistiska partierna artikulerar främlingsfientligheten som finns överallt i samhället. De perspektiv som kopplar rasifiering till dessa rörelser saknas till stor del enligt forskningsöversikten.

1.6.2 Rasism och kulturrasism

SD anklagas ofta för att vara ett rasistiskt parti. Det kan därför vara intressant att undersöka hur den rasistiska diskursen systematiseras av forskare i dag. Rasism definieras av Alireza Behtoudi och Stefan Johansson som en *särskiljandets och rangordningens praktik*. ”Med denna definition har alla former av rasism samma konsekvenser för den rasifierade individen: särskiljandet av vissa människor, vilka sedan blir föremål för endera uteslutning eller inneslutning på en underordnad nivå, till exempel som exploaterad arbetskraft.”(Behtoudi och Johansson i Dahlstedt och Neergaard 2014 s. 168). Behtoudi och Johansson menar att man däremot vad gäller orsakerna till rasism måste se hur olika samhällen formar olika rasismer. Där bör man i stället tala om olika rasifieringsprocesser. Rasifieringen är en ”produkt av tre faktorer” som tillsammans skapar den rasistiska diskursen i varje givet samhälle:

För det första vilar rasifieringen, eller den rasistiska praktiken på kunskapsdoktriner om rasmässiga, etniska, moraliska och andra skillnader mellan olika grupper. För det andra består den i en tro på gemensamma kollektiva grunddrag, normalt uttryckta i termer av kulturell tillhörighet [...] (eller) ”föreställd gemenskap”. För det tredje bygger rasifieringens och rasismens praktik alltid på formella eller informella metoder för kanalisering och kontroll av människoflöden över geografiska, ekonomiska, politiska, kulturella och ekonomiska gränser (Dahlstedt & Neergaard s. 195).

I nutiden undviks formuleringar som associeras till ”ras”, och därför bör man titta på hur de tre faktorerna i citatet ovan fungerar som sammanhållande för att åstadkomma uteslutning och särskiljning i olika samhällen.

Johansson och Behtoudi visar också hur universalismen paradoxalt fungerar som rasism. Författarna menar att: ”Ett visst samhälle *bävdar* sin universella karaktär, genom att generalisera sina kulturella normer och framställa dem som modeller för andra att ta efter.” I dagens Europa förekommer denna rasism i de främlingsfientliga partiernas diskurser som hävdar att islam som religion inte kan förenas med värden som demokrati, yttrandefrihet eller jämställdhet mellan kvinnor och män (Johansson och Behtoudi i Dahlstedt & Neergaard 2013, s. 198).

I avsnittet om SD konstaterar forskarna att dessa har en kulturrasistisk (nativistisk) profil. De ställer sig kritiska mot etablissemangen och mot invandringspolitiken. SD grundar enligt forskarna sin invandringskritik på en kulturrasistisk grundsyn. SD var för 25 år sedan då de bildades löst knutna med högerextrema rörelser. De senaste åren har de dock strävat efter att få politiskt inflytande och försökt klippa banden till sin rasistiska historia genom att ta bort den retorik och de politiska förslag som kan kopplas till genetisk rasism (Dahlstedt och Neergaard, 2010 s. 222). Författarna till översikten menar dock att partiet fortfarande kan kallas rasistiskt. Forskarna hänvisar till den ”tämligen grova kulturrasism” som partiet står för när de kallar de muslimska migranterna för ”det största utländska hotet sedan andra världskriget.” Forskarna fokuserar också den syn på ”svenskhet” som kommer fram i principprogrammet där SD skiljer på svensk nationstillhörighet och svenskt medborgarskap. Migranter kan bli en del av den svenska nationen genom assimilering. Denna assimilering kan ta flera generationer. Forskarna konstaterar att SD:s främsta syfte är att i nationalistisk anda bevara den etniskt homogena ursprungsgrupp som de definierar som ”riktiga svenskar”.

Det mest centrala i SD:s politik är enligt forskarna just kulturrasismen även om andra frågor också aktualiseras, ofta i syfte att anpassa sig till den politiska debatten för att vinna röster. Forskarna sammanfattar den egna studien av SD med att kalla dem ett populistiskt parti som betonar ”folket” i en antagonistisk relation till en ”fiende”. Forskarna definierar sverigedemokraterna framförallt som ett kulturrasistiskt parti snarare än ett högerpopulistiskt (Dahlstedt & Neergaard, s. 227).

1.6.3 Sverigedemokraterna, jämställdhet och genusforskning

Ännu en del av SD:s politik som ofta lyfts fram i samhällsdebatten vid sidan av de mer centrala delarna – populism och rasism, är den socialkonservativa ideologin och dess konsekvenser för jämställdheten. Då jämställdhet mellan könen betonas i skolans värdegrund vill jag här kortfattat återge forskningen rörande SD:s hållning i frågan.

Anne Towns, Erika Karlsson och Joshua Eyre konstaterar i en studie att SD i den förändringsprocess de nu är inne i har problem att i den egna diskursen förena två centrala narrativ avseende jämställdheten mellan kvinnor och män, (Towns, Karlsson och Eyre 2014, s. 240). SD:s nationalistiska diskurs, med tydliga könsroller, krockar med en mer liberal som de också vill infoga. Den konservativa nationalistiska narrativen anger biologiska skillnader mellan könen och kvinnors och mäns olika roller i nationen. I denna nationalistiska narrativ har män en uppgift att värna och skydda befolkningen medan kvinnor har som främsta uppgift att föda och uppfostra barn inom nationen för att säkra nationens fortbestånd. Den liberala narrativen innebär att Sverige ligger i framkant gentemot andra kulturer när det kommer till jämställdhet mellan kvinnor och män:

Liberal gender equality ideals – emphasizing the fundamental equality and similarity between men and women as individuals in all spheres of life – have become closely tied to Swedish national identity, so much so that gender equality is now regularly referred to as part of core ‘Swedish values’ in the media, in public policy documents and in political debates. Many Swedes now seem to take great national pride in ‘Swedish’ gender values, as these are held to set ‘Swedish culture’ aside from most other putatively national cultures. ("*The equality conundrum: Gender and nation in the ideology of the Sweden Democrats*", Party Politics, vol. 20, no. 2, pp. 237-247).

Forskarna konstaterar i sin artikel att SD i sin strävan att reproducera den svenska kulturen naturaliserar manlig överordning och kvinnlig särart i likhet med den radikala nationalistiska rörelsen (Towns, Karlsson och Eyre 2014, s. 240).

Forskarna har också tittat på SD:s invändningar mot genusmedveten pedagogik på förskolor i Sverige. Förutom kritiken mot genuspedagogik i förskolorna kritiserar SD även genus och intersektionell forskning på universiteten (Towns, Karlsson och Eyre 2014, s. 241). Trots att SD gång på gång betonar jämställdhet, återkommer enligt analysen naturalisering av manlig överordning i SD:s diskurs och i deras politiska aktiviteter. Som exempel nämner forskarna de återkommande formuleringarna om att kvinnor och män gör olika val som leder till inkomstskillnader och ojämställdhet i hemarbete. I SD:s diskurs problematiseras aldrig dessa val med hänvisning till strukturer. SD stannar vid ett konstaterande att kvinnor och män gör olika val. I de fall kvinnor missgynnas i politiken menar forskarna att SD ser detta som avhängigt individens fria val, medan de kräver politisk handling i de fall män missgynnas. Ett exempel på detta som forskarna nämner är när SD lyfter det faktum att pojkar lyckas sämre än flickor i skolan:

Looked at as a totality, we argue, the gender-specific activities of the SD aim to maintain or restore sexual differences that privilege Swedish men. The party does so by defending sex differences that disfavor women as ‘natural’ and thus to be left alone and by demanding public intervention to rectify those differences deemed to disadvantage men (Towns, Karlsson och Eyre 2014, s. 241).

Om SD har också skrivits en hel del populärvetenskapliga böcker de senaste åren. Dessa är främst skrivna av journalister. Jag har dock inte hittat någon forskning som gör en koppling mellan SD och skolans värdegrund. Lifmark snuddade vid området i sin avhandling *Emotioner och värdegrundsarbete* (2010) där han i ett kapitel redogör för främlingsfientliga attityder i skolan. Den växande högerpopulismen i Europa, med starka inslag av islamofobi och främlingsfientlighet är ett viktigt område att studera då många lärare känner sig osäkra på hur de ska bemöta elevers främlingsfientliga åsikter i exempelvis religionsundervisning eller undervisning i samhällskunskap.

1.7 Metod

1.7.1 Socialkonstruktivism

Socialkonstruktivism finns alltid i bakgrunden i en diskursanalys. Den bygger på föreställningen att människans upplevelse av verkligheten konstrueras via språket och de betydelser vi tillför verkligheten genom vårt sätt att tala om den. Eftersom den enda verklighet vi har tillgång till är den upplevda verkligheten, finns ingen anledning att försöka frilägga en objektiv, icke-kontingent verklighet och studera denna. Språket är inte endast refererande utan uttrycker subjektiva meningar och betydelser. Det finns därmed ingen central utgångspunkt för studiet av verkligheten utan den upplevda verkligheten är ett uttryck för ett visst perspektiv och alltså relevant för oss som samhällsvarelser. Våra perceptioner är beroende av vårt språk och de begrepp som konstrueras. I olika epoker och samhällen beskrivs den upplevda verkligheten på olika sätt.

1.7.2 Diskursanalys

Diskurs betyder *språklig praktik* och innebär tal-ordningar och logiker som är bestämda av sitt sammanhang (Mats Börjesson, 2003, s. 21). När vi talar om olika fenomen i samhället gör vi det alltid utifrån ett givet perspektiv. I det material jag undersöker står principprogrammet för en tillrättalagd diskurs. Det gör att jag knappast kommer att finna några kognitiva dissonanser eller motsägelser i materialet som säkert har korrekturlästs ett antal gånger. Detta innebär dock inte att de texter jag undersöker är ett karbonpapper som direkt återger eller refererar en objektiv verklighet. Både principprogrammet och motionerna är narrativa. Det finns protagonister och antagonister i materialet, problembeskrivningar och lösningsförslag; gott och ont, rätt och fel. Narrationerna är berättade ur ett visst perspektiv, vilket gör att skribenterna kommer att fördela roller och presentera händelseförlopp på ett visst sätt som diskursen möjliggör (Börjesson 2003, s. 21). Det intressanta är vilka roller, eller subjektpositioner, och händelseförlopp som är möjliga i berättelsen – och vilka som är omöjliga.

Undersökningen av de politiska texterna handlar i ett socialkonstruktivistiskt perspektiv om hur verkligheten konstrueras via språket. Det viktiga för forskaren blir vad deltagarna i diskursen selektivt väljer att lyfta fram och vilka betoningar man gör när man beskriver den upplevda verkligheten. Att välja tillrättalagda texter blir då extra givande då jag inte behöver reflektera över felsägningar, utan kan lita på att diskursen som uttrycks är den som skribenterna också har för avsikt att uttrycka.

I den här undersökningen vill jag med hjälp av diskursanalysen ta reda på vilka diskurser som återfinns i det empiriska materialet och sedan kontrastera dessa mot skolans värdegrund. För att strukturera materialet använder jag några moralfilosofiska beskrivningar av hur det mångkulturella samhället kan vara strukturerat. Jag försöker strukturera materialet utifrån de diskurser som jag uppfattar som centrala i materialet utifrån dessa perspektiv.

Som i alla kvalitativa undersökningar som utgår ifrån en hermeneutisk metod riskerar jag som undersökare att uppfatta saker som inte förekommer i texterna, samt att tolka utifrån mina egna referensramar, jag riskerar också att välja de texter som svarar mot min förförståelse, vilket skulle kunna försvåra en rättvisande analys. Denna risk förstärks då jag som undersökare i det här fallet också dagligen under undersökningens gång hört debatten som pågått i radio och i sociala medier. Uppfattningar riskerar att smyga in i min egen läsning och tolkning av det empiriska materialet. Ytterligare en svårighet i tolkningsarbetet är om undersökaren har svårigheter att leva sig in i de verklighetsbilder som förmedlas. Om jag som undersökare inte uppfattar det empiriska materialet som meningsfullt i sig självt är risken stor att jag läser in fler betydelser än de som faktiskt förekommer i diskursen.

Ännu ett problem är att jag inte har någon statsvetenskaplig eller samhällsvetenskaplig utbildning, vilket förstås skulle göra det enklare för mig att tolka de politiska diskurserna. Dock försöker jag se på de diskurser som uttrycks kring etik/värdegrund, skola, religion där jag har mer kunskap. För att göra det empiriska materialet rättvisa försöker jag förhålla materialet kring de noder eller specifika diskurser och begrepp som materialet tillhandahåller och som är relevanta för den del av det sociala sammanhang som jag befinner mig i, nämligen skolan.

1.7.3 Bacchi: What is the problem represented to be?

En slutsats som jag dragit när jag hört debatter där sverigedemokrater deltagit är att de formulerar ”problem” och att de vill ”lösa” dessa problem. En naturlig utgångspunkt för min egen

undersökning blir därför den diskursanalytiska inriktning som Carol Lee Bacchi utformar i *Women, policy and politics* (1999). Hennes metod går ut på att titta på hur man inom en diskurs skapar en problemformulering. Den problemformulering som konstrueras får effekter på de lösningar som presenteras. Problemformuleringen skapar en beredskap att se på samhället från ett visst perspektiv och vilka "lösningar" som kan tänkas utifrån problemformuleringen. Diskursen innebär språkliga utsagor som konstruerar vad som är möjligt att säga, hur individer (subjekten) ser på sig själva och får också konsekvenser för hur individer väljer att inrätta sina liv och för de politiska ramar som samhället upprättar. Detta kallar Bacchi *diskursiva effekter* (Bacchi, 2010 s. 4). Då min undersökning endast fokuserar på texterna kommer jag inte att lägga någon större vikt vid de diskursiva effekterna och jag kommer heller inte att kontextualisera undersökningen i någon större utsträckning. Jag använder mig av Bacchis modell för att synliggöra bakomliggande föreställningar om "problem" i sverigedemokraternas diskurser i de politiska dokument som de producerar.

Bacchi formulerar några frågor som fungerar som analysverktyg och dessa har jag som utgångspunkt för analysen:

1. **Hur framställs problemet i de specifika politiska texterna och i motionerna?** "What is the problem represented to be?" (Bacchi 2010, s. 6).
2. **Vad underförstås i deras problemframställning?**
3. **Vilka effekter har denna problemframställning?** Vilka subjekt konstrueras inom denna framställning? Vad förändras troligen och vad förändras inte? Vem kan tänkas tjäna på denna problemframställning?
4. **Vad lämnas oartikulerat och oproblematiserat genom denna problemframställning?**
5. **Hur skulle "lösningen" skilja sig om "problemet" framställdes annorlunda?"** (Göran Ahrne och Peter Svensson (red) *Handbok i kvalitativa metoder*). 2011. s 155-156; Bacchi, 2010, s.6).

Bacchi menar att diskurser inte ska ses som determinerande. Lösningar som omöjliggörs genom problemframställningarna kan enligt Bacchi vara mer framgångsrika än de som impliceras av den specifika diskursen. Detta innebär en öppning mot andra tänkbara formuleringar av problem, och alternativa subjekspositioner. Fältet är därmed alltid öppet för analys: "Once we stop thinking about categories, concepts, theories and 'problems' as fixed and determined, it becomes ever more useful to analyse critically the forms of problematisation upon which they rely" (Bacchi 2010, s. 7). Eftersom språket "konstruerar" människors uppfattningar av sig själva, sina roller och därmed styr handlandet; såväl lagstiftning som enskilda personers handlingar, så är en analys av diskursen av värde om man vill kritisera tänkbara inlåsningseffekter som skapas av en befintlig diskurs och hitta alternativa problemformuleringar och handlingar.

Bacchi har studerat offentliga policydokument och menar att man i dessa kan finna olika konstruktioner av problem. Diskursanalytikern ska frilägga den tolkning av verkligheten som existerar i dokumenten. Den omgivande texten skapar ett meningssammanhang kring "problemet." Bacchi påpekar att individer ofta ser politiker som experter som ska skapa en bättre välfärd och ett bättre samhälle. Därför är just "problemlösning" det som premieras i den här typen av texter. Bacchi menar att man bör vända på arbetsgången:

The intellectual journey I have traced today leaves me convinced that it is more important to encourage students to interrogate the content and nature of the 'problems' they are asked to 'solve'. I put forward a counter-discourse or counter-paradigm, which I call 'problem questioning'.

Jag kontrasterar SD:s diskurser mot skolans värdegrund i diskussionsavsnittet och relaterar då även mina resultat mot den tidigare forskningen på området.

1.7.4 Av relevans för analysen

De tre positionerna jag beskrivit i teoridelen kan också förstås som tre olika paradigmer eller diskurser. Jag kommer att undersöka vilket centralt paradigm som gäller för SD:s problemformulering och om problemet skulle kunna beskrivas annorlunda om det utgick från en annan av de redovisade diskurserna.

1.7.5 Reliabilitet och validitet

En diskursanalys bygger på en kvalitativ, hermeneutisk metod och är därmed till skillnad från en kvantitativ undersökning i hög grad beroende av tolkning. En tolkning är alltid beroende av uttolkarens förståelse och tolkningen sker ur ett visst perspektiv. Jag har redovisat mitt urval av texter och anser att det är ett representativt urval och ett uttryck för SD:s offentliga diskurs. Dock skulle man få en större exakthet i tolkningen vid ett större urval av texter om också fler teman undersöktes. Då det inte finns så många diskursanalyser av SD att tillgå kan undersökningen inte relateras till ett större fält av tidigare forskning utan blir relativt tentativ. Jag testar ett teoretiskt sammanhang och en metod på SD:s texter i relation till skolans värdegrund. Detta är ett relativt outforskat område. Jag anser att metoden är ändamålsenlig och att jag undersöker det jag har för avsikt att undersöka, men jag är osäker på om undersökningens resultat kan generaliseras med tanke på det begränsade urvalet av texter.

1.7.6. Etiska överväganden

Vetenskapsrådet sammanställt etiska riktlinjer som gäller för forskning inom olika sektorer (*God forskningssed*: Vetenskapsrådet, 2011). Jag har tittat på de råd som gäller för samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning och konstaterar att riktlinjerna framför allt rör integritetsfrågor och sekretessfrågor. Eftersom mitt empiriska material består av offentligt publicerade texter förekommer inga intervjuer eller observationer som involverar personer och jag har därför inte behövt ta någon hänsyn till exempelvis informationskrav, samtyckeskrav, nyttjandekrav och konfidentialitetskrav. Jag har redan redogjort för mina utgångspunkter och mitt syfte; metod och material samt hur jag gjort mitt urval. Jag har även redogjort för begränsningar och möjliga felkällor och anser därmed att min undersökning äger tillräcklig transparens för att kunna genomföras utan etiska komplikationer.

2. Resultat och analys

2.1 Det goda samhället

2.1.1 Den nationalistiska diskursen

Sverigedemokraterna beskriver sig som ett socialkonservativt, nationalistiskt parti. För SD är *nationen* det som förbinder olika generationer, historiskt och framåt:

Sverigedemokraterna ser nationen som den viktigaste, äldsta och mest naturliga mänskliga gemenskapen efter familjen. [...] Den nationella samhörigheten binder samman nationens medlemmar över tid och rum och skapar band mellan de döda, levande och ofödda

generationerna liksom mellan unga och gamla, olika samhällsklasser, politiska läger och geografiska regioner. Nationen har utgjort grunden för demokratins och de solidariska välfärdssystemens framväxt. Sverigedemokraterna definierar den svenska nationen i termer av lojalitet, gemensam identitet, gemensamt språk och gemensam kultur (Principprogrammet 2011).

I det här citatet visar sd hur central ”nationen” är i deras diskurs. Nationen sträcker sig genom klassgränser och generationer. Nationen fungerar som en större familj. Man förknippar nationen med positiva fenomen som demokrati och det solidariska välfärdssystemet och skriver fram att nationen varit en viktig faktor för framväxten av dessa fenomen som vi uppfattar som positiva. Det som utesluts ur berättelsen är att det inneburit en politisk kamp även inom nationen för att få dessa positiva institutioner att fungera och att vi nu delvis befinner oss i en annan global och postindustriell kontext, med ett större beroende av överstatliga institutioner, vilket ger nationen en delvis annorlunda roll.

Sverigedemokraterna har i tidigare politiska skrifter talat om en ”öppen svenskhet”. Detta begrepp innebär att individer oavsett ursprung kan räknas som svenskar under förutsättningen att de assimileras och alltså lär sig majoritetskulturens språk, identifierar sig med dess kultur, och är lojal mot nationen:

Medlem av den svenska nationen kan man enligt vår uppfattning bli genom att antingen födas in den eller genom att senare i livet aktivt välja att uppgå i den. Som infödd svensk räknar vi den som är född eller i tidig ålder adopterad till Sverige av svensktalande föräldrar med svensk eller nordisk identitet. Som assimilerad till den svenska nationen räknar vi den med icke-svensk bakgrund som talar flytande svenska, uppfattar sig själv som svensk, lever i enlighet med den svenska kulturen, ser den svenska historien som sin egen och känner större lojalitet med den svenska nationen än med någon annan nation (Principprogrammet 2011).

Enligt diskursanalysen finns ingen verklighet utanför språket och det finns alltså ingen ”svenskhet” utanför diskursen. Det underförstås i principprogrammet att kategoriseringar och dikotomier är viktiga. Det är viktigt att bestämma vem som är ”svensk”. De personer som samverkar inom en nation bör ha ”svenskheten” gemensam. Inom den nationalistiska diskursen finns också en skillnadskapande diskurs. Svenskheten konstrueras i förhållande till ett *dem* som inte är svenskar – men som bör bli det för att bli accepterade element i den svenska nationen – och ett *vi* som är svenskar som inte behöver göra någonting för att passa in. Det är också uppenbart att den nationalistiska diskursen förutsätter en berättelse om nationen Sverige som svenskarna ska vara lojala mot och känna till. Ett krav för att kallas svensk är att man ser den svenska historien som ”sin egen”. Det finns ingen distinktion inom diskursen var *i tid* tyngdpunkten ligger för det som räknas som den svenska historien men det är föga troligt utifrån kringliggande text och utifrån den socialkonservativa och modernistiska diskursen att tyngdpunkten skulle ligga vid senmodern tid och ha det senmoderna mångfaldssamhället som sin utgångspunkt.

Det uttrycks explicit att SD anser att kulturmöten skapar problem och oro i samhället. Segregation ses som en följd av att människor inte assimilerats till det svenska samhället. En alternativ problemformulering kunde vara att det finns diskriminering eller öppen eller dold rasism och maktstrukturer i samhället som bidrar till att människor inte blir integrerade. Riksdagens proposition om integrationspolitiken angav just den tidigare assimilationspolitiken som ett problem då den pekade ut ”invandrare” som en homogen grupp, vilket skapade ett ”Vi och dem” samhälle (Prop. 1997/98:16). Skiljelinjen behöver inte gå mellan assimilerade och icke-assimilerade.

Det faktum att vi ser assimilering som möjlig och eftersträvansvärd är inte detsamma som att vi också ser den som okomplicerad. Assimileringsprocessen är ofta lång och problemfylld och historien visar att det ibland kan ta flera generationer innan den är slutförd och i vissa fall lyckas den inte överhuvudtaget, utan leder istället till uppkomsten av segregerade och särkulturella samhällen. Ju mer en invandrarens ursprungliga identitet och kultur skiljer sig ifrån den svenska nationens och ju större gruppen av invandrare är, desto svårare blir assimileringens processen. Detta är en av de primära orsakerna till att Sverigedemokraterna förespråkar en långsiktigt ansvarstagande och begränsad invandring, *i synnerhet ifrån länder där kulturen och värdegrunden starkt avviker ifrån den svenska* (min kursivering). Sverigedemokraterna skiljer på medborgarskap i den svenska staten och tillhörighet till den svenska nationen, men anser samtidigt att alla medborgare oavsett nationstillhörighet skall vara lika inför lagen och ha samma rättigheter och skyldigheter. Vi tror att det bästa för vårt samhälle är att en så stor andel som möjligt av statens medborgare också har en svensk identitet (Principprogrammet 2011).

Sverigedemokraterna menar att nationalismen är lösningen på samhällets problem med segregation mellan personer och grupper av olika etnisk härkomst:

I likhet med stora delar av den tidiga, europeiska socialkonservativa rörelsen ser Sverigedemokraterna nationalismen som det enskilt viktigaste verktyget i arbetet med att bejaka den gemensamma identiteten och samhällets inre solidaritet [...]

Sverigedemokraternas nationalism är universell i den bemärkelsen att vi tillerkänner alla nationer i världen samma grundläggande frihet och samma rättigheter som vi kräver för vår egen nation. Sverigedemokraternas nationalism är öppen och ickerassistisk. Eftersom vi definierar nationen i termer av kultur, språk, identitet och lojalitet, och inte i termer av historisk nationstillhörighet eller genetisk gruppstillhörighet, så är vår nationella gemenskap öppen även för människor med bakgrund i andra nationer (Principprogrammet 2011).

Denna skrivning i SD:s principprogram motsägs av den forskning jag har tittat på där sverigedemokraterna beskrivs som kulturrasistiskt och främlingsfientligt parti. Forskarna menar att SD förvisso försökt avlägsna sig språkligt från den genetiska rasismen, men att man fortfarande beskriver människans *kulturella essens* som nedärvd (Dahlstedt och Neergaard 2013). Tittar man på den modell för olika rasismer som Johansson & Behtoudi skapat (se tidigare forskning), så är sverigedemokraternas rasism en kombination av kulturrasism och värderasism. Det vill säga en rasism som menar att vissa kulturer är mindre värdefulla än andra och som sorterar människor utifrån kulturell tillhörighet.

För att göra en systematisk analys av SD:s politik bör jag också undersöka den människosyn som diskursen uttrycker. Det visar sig dock att människosynen inte är systematiserad i principprogrammet: med undantag av följande skrivning där nationalismen sätts i motsatsförhållande gentemot liberalismen och socialismen:

Liberalismen och socialismen är de två ideologier som dominerat och präglat det svenska samhället under de senaste decennierna. Båda dessa ideologier betraktar i hög grad människan som en i grunden god och förnuftig varelse, som förutom sin medfödda godhet och rationalitet kan liknas vid ett tomt blad eller en konturlös lerklump, och som formas enbart av den miljö och den sociala kontext hon möter under livets gång. [...] Den logiska slutsatsen av en sådan människosyn blir att om man bara lyckas avlägsna alla upplevda orättvisor och alla normer, lagar, seder och strukturer som anses hämma individens frihet, så kommer människans inneboende godhet att slå ut i full blom och ett i det närmaste perfekt samhälle kommer att skapas. [...] Sverigedemokraterna står för en mer nyanserad och därmed också en mer realistisk människosyn. [...] Miljön har visserligen en stor

betydelse för individens utveckling och samspelar ofta med det biologiska arvet och den fria viljan. *Det finns dock också en nedärvd essens hos varje människa som man inte kan undertrycka i hur hög utsträckning som helst utan att det får konsekvenser. Delar av denna essens är gemensam för de flesta människor och annat är unikt för vissa grupper av människor eller för den enskilde.* (Min kursivering).

I citatet ovan konstruerar sverigedemokraterna bilden av svenskarna som naiva. SD beskriver sig själva som mer realistiska, ändå har man inte någon systematiskt formulerad människosyn som framgår av dokumenten. Man talar om en *nedärvd essens*, men det är oklart vad denna består av och vad en sådan ”essens” får för konsekvenser för människan som samhällsvarelse. Det är oklart om man ska tolka de *etniska svenskarna* som bättre medborgare, vars essens gör att hon passar in i det nationalistiska projektet. I principprogrammet gör sverigedemokraterna klart att individer, för att ingå i den svenska nationen, måste bejaka det ”svenska”:

Principprogrammet Sd skiljer på svenskt medborgarskap och tillhörighet i den svenska nationen: På samma sätt som den som är född in i en annan nation senare i livet kan bli en del av den svenska nationen menar vi också att man även som infödd svensk kan upphöra att vara en del av den svenska nationen genom att byta lojalitet, språk, identitet, eller kultur (Principprogrammet 2011).

Här uppstår oklarheter om vad sverigedemokraterna egentligen vill implicera, särskilt som de i sina egna skrivningar i övrigt tycks förespråka en essentialistisk kultursyn som knappast är konstituerande för dagens mer internationaliserade människa, med många överlappande identiteter. SD tycks bortse från att denna mer kosmopolitiska självuppfattning existerar parallellt med andra självuppfattningar. Nationalismen är endast ett par hundra år gammal. I ett modernt samhälle finns också subkulturer och andra identitetsmarkörer som på olika sätt sammanför människor. Förutom kulturella finns även sociala kategorier. Många människor ägnar troligtvis större tid åt sina egna intressen, sitt sociala liv, eller sin karriär än åt att fundera över sin nationella eller språkliga identitet, vilket gör att nationalismen kan uppfattas som en anakronism. Forskningen om populism visar dock att högerpopulism och ökande nationalism kan vara en konsekvens av försämrade ekonomiska förhållanden i omvärlden (Dahlstedt/Neergaard 2013).

2.1.2 Den religionskritiska diskursen

I sverigedemokraternas ”goda samhälle” betraktas religionsfriheten som en ”naturlig del av det demokratiska, sekulära samhället”. I utövandet sätts begränsningar som att religionsutövningen inte får strida mot lagar. Samtidigt som SD säger sig inte vilja särbehandla religioner, vill de ge den svenska kyrkan viss särställning. Detta motiveras av den kristna religionens långvariga påverkan på den svenska kulturen:

Den svenska staten kan och bör inte vara religiöst neutral. Sverige har varit ett kristet land i över tusen år. Kristendomen är intim sammanvävd med den svenska kulturen och identiteten. Få andra idéer och institutioner har varit lika betydelsefulla för formandet av den svenska kulturen som kristendomen och den svenska kyrkan. [...] Att känna till och förstå det svenska kristna kulturarvet är en viktig nyckel till att förstå vårt lands historia, kultur och samtid. Bevarandet av detta kulturarv är således en angelägenhet för alla svenskar, troende såväl som icke-troende (Principprogrammet 2011).

SD pekar i principprogrammet ut islam som en religion som är svår att harmoniera med det svenska. Eftersom det goda samhället i denna diskurs är ett samhälle med få konflikter, eller ett konsensusamhälle så är en begränsad invandring, och assimilering den lösning SD skriver fram:

Islam och i synnerhet dess starka politiska och fundamentalistiska gren är enligt Sverigedemokraternas uppfattning den religiösa åskådning som visat sig ha svårast att harmoniskt samexistera med den svenska och västerländska kulturen. Islamismens inflytande på det svenska samhället bör därför i största möjliga utsträckning motverkas och invandringen från muslimska länder med starka inslag av fundamentalism bör vara mycket starkt begränsad (Principprogrammet 2011).

Problemet som det formuleras är ett problem för det svenska samhället. I denna problembeskrivning hamnar de människor utanför som har anledning att fly från länder med stark fundamentalism och brist på mänskliga rättigheter.

2.1.3 En kulturrasistisk diskurs?

Sverigedemokraterna värderar kulturen högt eftersom den anses bära den nationella känslan och därigenom blir det kitt som får gemenskapen att bli starkare. Kulturen definieras nedan av sverigedemokraterna:

I sin allra vidaste mening skulle den svenska kulturen kunna definieras som summan av allt som någonsin tänkts, skrivits, sagts, skapats eller gjorts av personer som tillhör den svenska nationen. Det som vi primärt inriktar oss på att bevara är dock sådant som vi betraktar som tillhörande kärnan i den svenska kulturen. Till denna kärna räknar vi i första hand sådana företeelser som i särskilt hög utsträckning har präglat vår samhällsutveckling, har en djup förankring i den svenska historien, har en stor utbredning bland tidigare och/eller nu levande svenskar, har en stark symbolisk betydelse för den svenska identitet eller på något sätt är unikt för den svenska nationen eller en viss del av den svenska nationen (Principprogrammet 2011).

I denna skrivning görs tydligt att svensk kultur är det som har en utbredning bland tidigare och/eller nu levande svenskar. Detta kan ju omfatta även hitflyttade, men man specificerar det genom att skriva att den ska ha "en stark symbolisk betydelse" för den svenska identiteten eller att den på något sätt är "unik" för den svenska nationen. Denna formulering utesluter möjligheten att individer med rötter i andra kulturer ska kunna finna sin individualitet utifrån sin egen ursprungskultur och ha denna som utgångspunkt i sitt liv i det svenska mångfaldssamhället. Man kan förstås tolka "svensk kultur" som just detta mångfaldssamhälle men det är uppenbart att detta inte är fallet i SD:s diskurs. Sverigedemokraternas strävan är att samhället ska stödja sådan kultur som främjar den *svenska* nationella identiteten och sammanhållningen:

Den absolut viktigaste aspekten är dock att kulturarvet fungerar som ett sammanhållande kitt. Varje samhälle behöver gemensamma normer och värderingar, kollektiva minnen, gemensamma myter, gemensamma högtider och traditioner, gemensamma seder och bruk för att i förlängningen kunna hålla samman. Särskilt viktigt blir detta i en stat som den svenska med en solidariskt finansierad välfärdsmodell eftersom den solidaritet som håller upp systemet i sin tur baserar sig på identifikation och en stark känsla av gemenskap (Principprogrammet 2011).

Sverigedemokraterna står för en relativt statisk kulturförståelse och värderar i olika skrivningar äldre kulturella uttryck högre än nyare uttryck för kulturen. Detta är också tydligt när de skriver om andra kulturer. Den *väsentliga* kulturen är den som på något sätt är representativ för *det svenska*. Här lyfter man också fram yttliga uttryck för den svenska kulturen som folkdanser, mattraditioner, folkmusiken och hantverket. Denna kultur anses vara ett uttryck för ett folks anda eller själ och som sådan anses den kunna stärka samhörigheten inom nationen. I motioner har man en tydlig agenda för hur man genom kulturpolitik ska förändra den kulturpolitiska inriktningen. Detta ska

ske genom att minska stödet till samtida kultur och till kultur som riktar sig mot enskilda kulturella grupper utom de svenska etniska minoriteterna vars äldre kulturella uttryck ska vårdas. I motion 2013/14: Kr 302 skriver man:

Den svenska kulturpolitiken har länge varit starkt präglad av den mångkulturalistiska ideologin. Enligt denna ideologi är en gemensam nationell identitet av ondo och den svenska nationens kultur skall inte ha någon särställning i förhållande till främmande kulturer från andra delar av världen. Utlänningar som flyttar till Sverige skall följaktligen inte uppmuntras att ta seden dit de kommer utan istället ges statligt stöd för att bibehålla sin ursprungliga kultur och identitet.

Den mångkulturalistiska ideologin framställs som något som har starka negativa effekter på samhället: ”Då förverkligandet av de mångkulturalistiska idéerna har visat sig ha en starkt negativ inverkan på samhällsklimatet i form av ökade motsättningar, allvarliga värderingskonflikter, segregation, rotlöshet, ökad kriminalitet och ökade kostnader, så förordar Sverigedemokraterna en snabb avveckling av den mångkulturalistiska politiken, inom kulturområdet såväl som andra samhällsområden.” Vidare skriver man i samma motion:

Vårt alternativ till mångkulturalismen är en återgång till en gemensamhetsskapande assimilationspolitik liknande den som rådde i landet fram till år 1975, där målsättningen är att invandrare skall ta seden dit de kommer och på sikt överge sina ursprungliga kulturer och identiteter för att istället bli en del av den svenska nationen. Kärnan i assimilationstanken är att slå fast att den svenska staten inte är ett kulturellt vakuum och att den svenska nationens kultur i kraft av sin historia, med undantag endast för de nationella minoriteterna, är överordnad andra nationers kulturer inom den svenska statens område. Som en logisk konsekvens av detta skall allt statligt och kommunalt stöd som syftar till att invandrare skall bevara och stärka sina ursprungliga kulturer och identiteter dras in.

[...] förekomsten av invandrare och utländska kulturimpulser [gör] inte per automatik ett samhälle mångkulturellt enligt vår definition. Ett samhälle likt till exempel det svenska samhället på 1960-talet, med en uttalat överordnad majoritetskultur och en aktiv assimilationspolitik, men som inom sig rymmer en begränsad mängd invandrade individer av annan kulturell bakgrund som ännu inte är fullt ut assimilerade och som hyser ytliga utländska kulturimpulser i form av till exempel mat, kläder och dans, som den infödda befolkningen tagit till sig och uppskattar, är således inte att betrakta som en mångkultur enligt vår definition (Motion 2013/14: Kr 302).

I citatet ovan kan noteras att SD:s hållning står långt ifrån den kosmopolitiska. Som kulturbärande ska individen tolereras och assimileras. I mötet med människor från andra kulturer finns ingen reciprocitet och de uttryck för kultur som tolereras är ytlig kultur. Det är i det övre citatet uppenbart att sd relaterar mångkultur till segregation och rotlöshet, samt kriminalitet och ökade kostnader, utan att fråga sig om det finns andra och mer viktiga orsaker till segregation och rotlöshet än just det faktum att individen har ett annat ursprung än det svenska. SD frågar exempelvis inte om ”polariseringen” mellan vi och dem kan vara ett problem snarare än individens ursprung. Ingenting nämns heller om värdet av kulturellt utbyte. En motsatt position skulle ha kunnat innebära att man i ett samhälle med ökande internationella kontakter sett att samhället genom migrationen skapar ett överskott av språk-och kulturkunskaper som i längden kommer samhället till del inte bara kulturellt utan också ekonomiskt. Nedanstående formulerar hur man vill förändra diskursen i olika statliga dokument:

Merparten av de statligt finansierade kulturverksamheterna har idag en mångkulturalistisk inriktning. Den primära orsaken till detta är utformningen på de statliga direktiven och regleringsbrev. Sverigedemokraterna förordar således en genomgång och revidering av samtliga direktiv och regleringsbrev där skrivelser som befrämjar mångkulturalism byts ut mot nya skrivningar som istället lägger fokus på ett stärkande av kulturarvet och återupprättandet av den gemensamma nationella identiteten. Parallellt med förändringen av direktiven bör också en avveckling av stödet ske till mångkulturalistiska verksamheter såsom Världskulturmuseet, Mångkulturellt centrum, mångkulturkonsulenterna, litteraturstödet till böcker på invandrarspråk och bidraget till etniska organisationer (Motion 2011/12: Kr 319).

I motion 2012/13: Kr 298 anger man explicit de syften och mål sverigedemokraterna har med sin kulturpolitik:

Kulturen ska binda samman Sveriges förflutna med nutiden, förvalta dess historia och arv samt stärka gemenskapen i samhället och den nationella identiteten. [...] Samtidskulturen ska uppmanas att i hög utsträckning stå på egna ben. För att uppnå målen ska kulturpolitiken främja kulturarvsvårdande insatser och stödja projekt som syftar till kulturarvets och den nationella identitetens bevarande.

Vidare uppfattar SD den svenska mångkulturen som påtvingad, istället för att se den som en konsekvens av globalisering och internationalisering eller en orolig omvärld. Den svenska staten utpekas som ansvarig för de ”problem” samhället brottas med. Man har inget kritiskt perspektiv som skulle kunna fördjupa problemformuleringen:

Vår uppfattning är att berikande kulturmöten aldrig kan ske under tvång och att kulturell påverkan utan frivillighet är att betrakta som kulturimperialism. Utländska företeelser kan mycket väl bli en del av den svenska kulturen om det sker naturligt, frivilligt, organiskt och successivt [...] Kulturimpulser som utan att anpassas till svenska förhållanden inympas i det svenska samhället av maktavare eller grupper som inte själva ser sig som svenska betraktar vi dock inte som en del av den svenska kulturen utan snarare som en form av kulturimperialism. Berikande kulturmöten sker bäst utan tvång eller propåer från överheten (Principprogrammet 2011).

För att ytterligare underbygga resonemanget kring den nordiska kulturens enhetlighet och historiska kontinuitet talar man om hur den nordiska kulturen vuxit fram i ett specifikt klimat och att det finns kulturer som är närmare och andra som är mer avlägsna: ”I en bredare mening ser vi också Sverige som en del av en nordeuropeisk, europeisk och västerländsk kulturgemenskap” (Principprogrammet 2011).

Längst ifrån den ”svenska kulturen” menar man att den ”muslimska” ligger och därför ska invandring från muslimska länder begränsas kraftigt samtidigt som den muslimska kulturen ska motarbetas. Det finns ingen antydning till kritisk diskurs i materialet. Ett kritiskt perspektiv skulle kunna problematisera hur nationalstaten är relaterad till kolonialismen och hur denna kan ha påverkat den ekonomiska utvecklingen och vårt välstånd på bekostnad av andra kulturer. Ett sådant perspektiv skulle kunna ge helt andra problemformuleringar. I stället formulerar SD situationen som nedan:

Vi (är) motståndare till kulturel relativismen. Det är uppenbart så att vissa kulturer är bättre än andra på att slå vakt om grundläggande mänskliga rättigheter, skapa demokrati och materiellt

välstånd, god sjukvård, hög utbildningsnivå och likhet inför lagen. Detta gör att dessa kulturer, i våra ögon är bättre än de kulturer som inte vill eller förmår att skapa goda levnadsvillkor för de människor som lever i dem. Vi vill naturligtvis inte att de kulturer som är dåliga på att skapa drägliga levnadsvillkor helt skall försvinna utan endast att de av egen kraft skall göra sig av med de för mänskligheten destruktiva aspekterna (Principprogrammet 2011).

Förutom den till synes statistiska synen på kultur blir här tydligt att SD vill uppmuntra andra kulturer att komma till rätta med kulturella avarter. Detta sker utifrån uppfattningen att den svenska kulturen är mer högtstående än andra. Det ”svenska” framstår som överlägset vilket innebär att andra kulturer undervärderas och också generaliseras i förhållande till kulturernas mest aparta uttryck. Detta är ett universalistiskt perspektiv och innebär en etnocentrisk och paternalistisk diskurs där de *civiliserade* uppfostrar de mindre *civiliserade*. Lade man till en kritisk diskurs skulle en etisk reflektion göras möjlig.

Sverigedemokraterna beskriver hur en interkulturell dialog kan utveckla livsmönster och kulturer i andra delar av världen, men lyfter inte detta som en möjlighet inom det svenska samhället och i den svenska skolan, som kan vara en arena för demokratisk dialog. Detta tyder på ett begränsat perspektiv eller en begränsad förståelse för hur det globala samhället, skolan och den demokratiska dialogen fungerar och ”värdet av den kulturella mångfalden”, särskilt med tanke på att det negativa i andra kulturer accentueras. De negativa i den egna kulturen så som kvinnofientlighet och rasism samt olika former av diskriminering lyfts inte som problem av SD. De positiva aspekterna av en kultur är i den sverigedemokratiska diskursen de *ytliga*. Detta sätt att konstruera en polarisering mellan de delar av en kultur som anses förkastliga och de ytliga delarna av en kultur innebär också att de ytliga delarna ses som exotiska och tilltalande, men också att de vardagliga exemplen på kulturella uttryck försvinner. Detta är återigen ett uttryck för en skillnadsskapande diskurs:

Vi accepterar och stödjer att den svenska staten hjälper en inhemsk opposition i andra länder som arbetar för att förändra de aspekter av ett lands kultur som står i direkt strid med demokrati och grundläggande mänskliga rättigheter. Vi hoppas att de länder som praktiserar denna barbariska sed väljer att avskaffa den och att man gör upp med de kvinnofientliga attityder som ligger till grund för den. Vi hoppas dock samtidigt att dessa länder håller fast vid sina språk, sin konst, sina folkdanser, sina mat- och byggnadstraditioner, sina starka familjeband etc. Att verkställa dessa förändringar ankommer dock inte i första hand på oss svenskar eller på någon annan nation utan på dessa länders egna befolkningar (Principprogrammet 2011).

2.1.4 Den socialkonservativa och särartsfeministiska diskursen

Sverigedemokraterna lyfter fram kärnfamiljen, samt vill ständigt sänka den tillåtna abortgränsen. En funktion av denna kombination kan vara att den ska generera fler ”etniska svenskar”. Detta har tidigare tydligt artikulerats av sverigedemokraterna. Det kan också tolkas som ett uttryck för en socialkonservativ diskurs och en strävan tillbaka till ett förmodernt samhälle där könsrollerna var mer tydliga. Här kategoriseras individerna inte bara utifrån ”etnicitet” utan även utifrån ”kön”:

Det är Sverigedemokraternas övertygelse att kärnfamiljen är den samlevnadsform som har bäst grundförutsättningar att ge barnen en stabil och trygg uppväxtmiljö. [...] Som tidigare nämnts är det Sverigedemokraternas uppfattning att det existerar medfödda skillnader mellan de flesta män och de flesta kvinnor som går bortom det som kan observeras med blotta ögat. Vi är också av den uppfattningen att de manliga och kvinnliga egenskaperna i många fall kompletterar varandra och av bland annat den orsaken anser vi att alla barn bör ha rätt till både en mor och en far i sitt liv

För Sverigedemokraterna är det en fullständig självklarhet att män och kvinnor har exakt samma värde och att båda könen skall ha samma rättigheter, vara lika inför lagen och känna sig trygga och respekterade [...] Vår uppfattning är att det är helt upp till individen att välja sin egen väg i livet. [...] Om detta sedan skulle visa sig leda till att män och kvinnor inte gör allting på samma sätt, i exakt samma utsträckning, så *betraktar vi inte det som problematiskt*. (Principprogrammet 2011. Min kursivering).

I materialet läser jag förutom den socialkonservativa, särartsfeministiska diskursen också in en modernistisk och universalistisk uppfattning om den autonoma, atomistiska individen som gör egna livsval baserade på intresse och förnuft utan förankring i en specifik kultur. Såg man på kvinnor och män som situerade i en kulturell kontext, vilken styr deras livsval, genom sociala konstruktioner av kvinnliga och manliga roller hade man kunnat problematisera kvinnors och mäns fria val på ett annat sätt. Här tycks man förutsätta att miljön och tidigare erfarenheter varken är determinerande eller ens problematiska. I tidigare motioner har sverigedemokraterna kritiserat genusvetenskap:

En stor del av svensk genusforskning har utmärkt sig för att inte bygga på vetenskaplig grund. Orsaken till detta är den politisering som skett inom detta ämne. [...] Därför bör regeringen säkerställa att genusforskningen vid våra svenska högskolor och universitet vilar på vetenskaplig grund och har sin utgångspunkt i verkliga förhållanden (Motion 2014/15: 2944).

Man är också kritiska mot den genuspedagogik som bedrivs på förskolorna då man upplever den som experimentell:

Mot bakgrund av ovanstående ställer vi oss kritiska till stora delar av dagens genuspedagogik. Vi vill se en avveckling av det skattefinansierade stödet till genuspedagogik och annan verksamhet där staten, med utgångspunkt i mycket svagt vetenskapligt förankrade politiska teorier, försöker experimentera med, eller ändra på, våra barns och ungdomars beteendemönster och könsidentitet.” (Motion 2013/14: A405).

Sverigedemokraterna uppfattar alltså inte strukturell diskriminering av personer relaterat till kön eller etnicitet som egentliga ”problem” enligt de motioner som jag har läst. Detta är också i överensstämmelse med den forskning jag tittat på. Sverigedemokraternas kritik mot genusforskning härleder jag till en modernistisk och positivistisk diskurs där kvantitativa vetenskapliga metoder ses som mer seriösa än kvalitativa och hermeneutiska metoder som oftare används inom genusforskning.

2.1.5 Sammanfattning

Sverigedemokraterna ser nationalismen som det viktigaste verktyget för att bejaka en ”gemensam identitet” och den ”inre solidariteten”. Detta är också skälet till varför man inte bedriver någon integrationspolitik. Man anser inte att integration är rätt väg för att skapa ett gott samhälle. Istället eftersträvar man assimilation och en begränsad invandring. Det goda samhället är inte möjligt att åstadkomma om inte invandrare assimileras.

2.2 Sverigedemokraterna och den goda skolan

Sverigedemokraternas skolpolitik liknar alliansens skolpolitik. Man vill ha mer ordning, mindre ”flum”, betyg från årskurs 4, och en statligt styrd skola. Specifikt för sverigedemokraterna är att ta bort modersmålsundervisning, minoritetsspråk undantagna och att förbjuda att andra språk än svenska talas under skol-tid. Dessa mål finns i partiets skolpolitiska dokument och i

principprogrammet. I det skolpolitiska dokumentet anges också sverigedemokraternas syn på skolans uppgift:

För Sverigedemokraterna är det en självklarhet att meningen med utbildning är att den ska förbereda för livet och leda till arbete. Vi efterfrågar därför en allmän effektivisering bland högskolorna med förväntningen att de bättre ska matcha sitt utbildningsutbud mot näringslivets behov av kompetens. Vårt förslag tar fäste vid resursallokeringen och baseras i huvudsak på ett förslag från Svenskt Näringsliv.

Det är tydligt att skolan ingår i en ekonomisk lönsamhetsdiskurs där utbildning syftar till att effektivt fylla näringslivets behov. Detta är förstås inte skolans enda syfte, men ändå en tydlig del i skolpolitiken. I linje med SD:s fokus på bevarandet av kulturarvet är även detta betonat i deras skolpolitik. Kulturarvets syfte tycks i SD:s skrivningar vara att skapa gemenskap och en samhörighetskänsla inom nationen:

Skolans roll är inte bara att vara kunskapsförmedlare utan till stor del också att förmedla en djupgående förståelse och acceptans för vårt svenska kulturarv – från en generation till en annan. I kulturarvet ingår det svenska folkets gemensamma historia, kultur, traditioner, normer och värderingar, språk och religion. Dessa är de byggstenar vilka Sverigedemokraterna menar utgör grunden för ett tryggt och stabilt Sverige. Utan goda kunskaper om dessa byggstenar, och då framförallt gemensamma normer, värderingar och språk, är det svårt, om inte omöjligt, att bli en naturlig del av det svenska samhället. Skolan bör därför betona kärnfamiljens betydelse, tidigare generationers samlade kunskap och erfarenhet, den kristna etiken samt inte minst den västerländska humanismens centrala betydelse i vårt samhälle (Sverigedemokraterna 2013: Inriktningsprogram – skola).

I stycket ovan framgår att man ser assimilering till liberala värden som en viktig utgångspunkt för medborgarskapandet. SD:s skolpolitik syftar inte till att skapa en skola som är en social och kulturell mötesplats; en plats för det demokratiska samtalet, utan snarare en plats för assimilation till ”det svenska”. Ett tydligt syfte med assimilationen är att skapa en solidaritet med den egna gruppen. De förslag som SD för fram ska också bidra till att öka resultaten i den svenska skolan. Man menar att:

Svensk skola står inför en rad olika utmaningar. Från att en gång varit en skola i världsklass, har resultaten i den svenska skolan försämrats drastiskt de senaste tjugo åren. Samtidigt har skolan blivit allt mer stökig, otrygg och segregerad. Sverigedemokraterna vill förändra detta och i stället se en skola som kännetecknas av trygghet och studiero, men också av kunskapsförmedling, förbättrade studieresultat samt ordning och reda. Sverigedemokraterna vill se en skola som genomsyras av demokratiska värden och respekt för andras åsikter, en skola där kritiskt och konstruktivt tänkande stimuleras och uppmuntras – inte bestraffas. Sverigedemokraterna vill genom ökad resurstilldelning och en rad genomgripande reformer verka för att svensk skola åter blir en skola värd namnet (Sverigedemokraterna 2013: Inriktningsprogram – skola).

I motion 2011/12: Ub 504 skriver Sverigedemokraterna följande om modersmålsundervisning:

Modersmålsundervisningen främjar inte assimilationen i det svenska samhället. Samtidigt är dess effekter för inläring av det svenska språket mycket tveksamma (Här hänvisar sd till en dansk undersökning) [...] I huvudsak anser vi att modersmålsundervisningen är ett intresse för den enskilda familjen, som då också bör stå för kostnaderna samtidigt som undervisningen ska ligga utanför ordinarie skoltid

[...] För närvarande är det i princip kommunerna som finansierar modersmålsundervisningen men vi yrkar på att skollagen ändras så att ingen tvingande lag föreskriver obligatorisk modersmålsundervisning, de nationella minoritetsspråken undantagna. Däremot ska det fortfarande vara möjligt för en enskild kommun att anordna modersmålsundervisning om man så önskar, dock utanför ordinarie skoltid.

Sverigedemokraterna har i ett par motioner föreslagit ändringar av nuvarande skolans och förskolans värdegrund. I motion 2014/15:2939 föreslås att politisk tillhörighet blir diskrimineringsgrund, samt att ordet *främlingsfientlighet* tas bort och ersätts av begreppet *fientlighet* som också ska omfatta fientlighet mot ”svenska ungdomar”. Man lyfter den intolerans som riktas mot etniska svenskar och menar att (även) den ska mötas med ”kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser” (Lgy 11). Här poängteras återigen ”etniciteten” som grund för särskilnad. Att rasism är universellt och förekommer inom alla folkgrupper innebär ju att begreppet främlingsfientlighet är applicerbart på alla individer och grupper i skolan.

Längre ner i motionen vill man byta ut fler formuleringar:

På sidan sju i kapitlet ”Skolans värdegrund och uppdrag” med underrubriken ”Förståelse och medmänsklighet”, andra stycket, står följande att läsa:

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan har en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där. Vi föreslår att stycket ovan byts ut mot följande stycke:

En allt mer globaliserad värld och en växande rörlighet över nationsgränserna ställer höga krav på en medvetenhet om och en förståelse för det egna kulturarvet. En sådan medvetenhet och förståelse ger en trygg identitet som är viktig för att kunna förstå och leva sig in i andra människors villkor och värderingar. Skolan är en social och kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där.

SD vill ta bort den formulering där en distinktion finns mellan det gemensamma kulturarvet och det egna. Det är oklart om detta är medvetet. Andra författare uppfattar denna distinktion som viktig då en individ kan vara förankrad i sin egen hemkultur, samtidigt som hon är delaktig i en gemensam kultur (Sigurdsson 2002).

I en diskursanalys bör en ställa frågor kring vad som utesluts ur formuleringar och här finns ett explicit exempel på att SD utesluter formuleringen att den kulturella mångfalden har ett värde. Skälen till att SD vill ta bort formuleringen ”de värden som ligger i en kulturell mångfald” är att utvecklingen aldrig varit föremål för en folkomröstning: ”Sverigedemokraterna menar att införandet av det mångkulturella samhället skett på ett odemokratiskt sätt, med en tveksam folklig uppslutning, varför vi föreslår ändringen ovan”.

I Motion 2014/15:2744 skriver SD under rubriken ”Den svenska skolans kräftgång”:

Ytterligare en huvudförklaring till den svenska skolans kräftgång är de senaste decenniernas massinvandring och mångkulturalistiska utgångspunkt. Det är uppenbart att många av de problem den svenska skolan i dag brottas med är en direkt följd av att det en gång trygga och

homogena svenska samhället nu ersatts av ett hårt, kallt och segregerat mångkulturellt samhälle. Sverigedemokraterna är övertygade om att svensk invandringspolitik måste förändras i grunden om vi över huvud taget skall kunna återskapa en trygg och väl fungerande skola.

I formuleringarna om ”samhällets mångkulturalistiska utgångspunkt” återkommer en populistisk diskurs om ”statens svek mot folket” och det antas vara uppenbart att skolans ”kräftgång” är en direkt följd av att ”det en gång trygga och homogena” svenska samhället ersatts av ett ”hårt, kallt och segregerat mångkulturellt samhälle.” Föreställningen om ett tidigare existerande idealt, homogent, samhälle kopplas till trygghet och sätts i motsatsställning till det ”nuvarande hårda, kalla, segregerade och mångkulturella samhället”. Detta tycks vara en återkommande tankefigur och skälet till att återgå till den invandrings och assimilationspolitik som var aktuell i Sverige innan propositionerna 1975 och 1997.

För att kunna återskapa en välfungerande skola måste alltså just *invandringspolitiken* förändras i grunden. I samma motion skriver sd: ”Samtidigt vittnar elever runt om i Sverige om ett hårdare skolklimat där elever – företrädesvis flickor och unga kvinnor – utsätts för tillmälen och sexuella trakasserier, ofta av förövare med invandrarbakgrund. Unga män berättar i sin tur om rån, misshandel och en allmänt otrygg skolmiljö” (Motion 2014/15:2744).

SD pekar i motionen ensidigt ut de förövare som har invandrarbakgrund, men utelämnar det faktum att sexuella trakasserier knappast kan hänföras till etniskt ursprung och att det handlar om ett strukturellt problem som berör frågor om jämställdhet mellan kvinnor och män och patriarkala strukturer som fortfarande är dominanta även i den svenska kulturen.

2.2.2 Sammanfattning

Enligt en kommunitaristisk uppfattning finns alltid en idé om det goda livet inneboende i även de mest liberala föreställningar. Ett centralt motiv för den här uppsatsen är att utreda hur den sverigedemokratiska visionen av den goda skolan ser ut. Jag har funnit att SD har en diskurs där skolan ska generera lönsamma samhällsmedborgare och en assimilationspolitisk diskurs som syftar till att skapa nationell gemenskap. Skolan blir i denna diskurs ett viktigt medel för att skapa det som SD uppfattar som det goda samhället.

3. Diskussion

- **Vilken vision har Sverigedemokraterna av ”det goda samhället”?**

I en diskursanalys fokuserar forskaren på hur ett problem formuleras, vilka lösningar som föreslås och vad som utlämnas eller lämnas oartikulerat. Jag har tittat på sverigedemokraternas diskurser kring nationalism, etnicitet, genus, kultur och religion. Jag har också försökt redogöra för vilken vision de har av det goda samhället och vad detta innebär för deras vision av den goda skolan. Det är tydligt att SD lånar olika diskurser. Det goda samhället som de beskriver lånar till exempel från ”folkhemdiskursen”. Det som lyfts fram som förebildligt är ett modernistiskt, kollektivistiskt enhetssamhälle, bebott av medborgare som kan samarbeta i samförstånd för landets väl och där den goda staten tar hand om sina medborgare. I det samhälle som SD skriver fram samverkar medborgarna med varandra och konfliktytorna är få. Demokrati förstås tämligen ensidigt i dess lexikala definition som ett ”folkstyre”.

Samtidigt som SD beskriver ett homogent samhälle har de även en modern och sekulär diskurs. Västerländska värden ses som mer utvecklade än de som finns i andra samhällen, vilket stämmer överens med befintlig forskning om SD. Etnocentrismen är tydlig. Problembilden som konstrueras innebär att staten övergivit sin roll som beskyddare av folket. Staten lyssnar inte till "folkviljan" när man accepterar ett mångfaldssamhälle. Mångfalden är ett problem eftersom den innebär att konfliktytorna ökar. I ett mångfaldssamhälle finns inga enkla lösningar. För sverigedemokraterna framstår alla uttryck för kultur och religion som inte är ursprungligt "svenskt" som möjliga konfliktytor. Dock tycker man att ytliga kulturuttryck som folklöre kan accepteras. Man förutsätter också en homogenitet bland den etniskt svenska befolkningen som förefaller konstruerad.

Massinvandring är en term som återkommer i sverigedemokraternas retorik. Massinvandring implicerar att det *väller in* människor från andra länder och kulturer i Sverige, något som Stier tar upp i sin bok om kulturmöten. Denna typ av formuleringar aktiverar associationer som av många individer upplevs som skrämmande (Stier 2009, s.116). Sverigedemokraterna problematiserar ingenstans polariseringen och skillnadsskapandet som man implicerar med sin diskurs. Ingenstans talar man om problem med rasismen i samhället eller diskriminering. Många alternativa lösningar görs därmed omöjliga. Det blir också svårt att synliggöra alternativa lösningar på de svårigheter som på det här sättet konceptualiseras i diskursen. En kosmopolitisk attityd skulle inte kunna artikuleras eller utvecklas inom en nationalistisk diskurs. En kosmopolit skulle rentav kunna tolkas som illojal mot den svenska nationen.

SD har en negativ inställning till sådant som kan ses som alternativa utgångspunkter, förklaringsmodeller och lösningar: Man kritiserar ett intersektionellt perspektiv och genusteorier – egentligen just de teorier som motsäger utgångspunkterna för det samhälle som de ser som idealt. *Framtiden* är synlig i SD:s berättelse om Sverige. Denna framtidstro har förmodligen sin förebild i den framtidstro som var rådande i Sverige under 1950-60 talet under det moderna projektet och rymms inom den sverigedemokratiska folkhemsdiskursen. Den modernistiska, västerländska bilden av kunskap, framsteg, och kapitalism accentueras.

- **Vilken vision har sverigedemokraterna av "den goda skolan" och hur vill man skapa sin ideala skola?**

Skolans främsta uppgift är att utbilda till arbetsmarknadens behov, men också att skapa en assimilerad svensk medborgare. Ett mål med skolpolitiken är att Sverige ska bli en kunskapsnation framför allt inom naturvetenskaplig och teknisk forskning. Att centralisera skolan gör den lättare att styra. Därmed kan man från statens sida lättare göra skolan enhetlig och likriktad, men också mer jämlik.

Det saknas koncept för hur det demokratiska, mångkulturella samhället ska gestaltas och förmedlas i skolan, samt frågeställningar om hur en etisk och demokratisk diskussion ska föras kring olika värden. Istället betonas den nationalistiska diskursen med dess överföring av kulturarvet. Skolan ska genom språk och utbildning i samhällskunskap och historia forma medborgarna och göra dem till *svenskar*. På så vis kan man säga att den ideala skolan är en skola för kunskap mer än en skola för demokrati. Demokratibegreppet är inte accentuerat i sverigedemokraternas visioner om den ideala skolan. Man verkar förutsätta konsensus. Sigurdsson talade om en maximalistisk och en minimalistisk syn på hur olika värden ska förmedlas i skolan och det är uppenbart att SD står för en maximalistisk syn där specifikt västerländska värderingar ses som universella och därför ska ha företräde och förmedlas av skolan.

Det är svårt att dra några slutsatser om diskursiva effekter som uppstår av de olika diskurserna kopplat till skolan. Hur vi förhåller oss till varandra i skolan förändras troligtvis av sverigedemokraternas diskurs. I skolan hör man ofta olika diskurser reproduceras genom elevers tal. Det är väl också troligt att många hitflyttade elever försöker bete sig "välartat" för att inte bli mer misstänkliggjorda. Sverigedemokraternas diskurser är allmängods och påverkar hur eleverna ser på sig själva och på varandra. Det är därför också möjligt att polarisering och konflikt lättare uppstår, eftersom "svensk-svenskar" så tydligt får en självklar plats som protagonister i berättelsen om Sverige framför hitflyttade som oftare får ta rollen som antagonister. De svensk-svenska eleverna misstänkliggörs ingenstans i sverigedemokraternas diskurser och detta kan säkert underblåsa en etnocentrisk självbild där den etniskt svenska eleven uppfattar sig som moraliskt mer högtstående än sina hitflyttade klasskamrater.

- **Vilka likheter respektive olikheter föreligger mellan sverigedemokraternas syn och värdegrundens syn vad gäller "den goda skolan" och skiljer sig sverigedemokraternas utgångspunkter och problembeskrivningar från de utgångspunkter som framkommer i skolans värdegrund?**

En svårighet att implementera SD:s diskurser i skolan i förhållande till värdegrunden är skrivningarna i värdegrunden om "solidaritet och medmänsklighet". I skolans sammanhang innebär denna en solidaritet som sträcker sig inifrån och ut. Sverigedemokraterna är tydliga med sin invandringskritiska hållning och den kan också enligt den forskning jag tittat på tolkas som kulturrasistisk. Medan sverigedemokraternas solidaritet riktar sig inåt mot den egna "gruppen" och förutsätter en känsla av "gruppgemenskap" förefaller den solidaritet som värdegrunden förespråkar rikta sig utåt och omfatta den globala gemenskapen:

Alla som arbetar i skolan ska medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen, i arbetet med eleverna verka för solidaritet med eftersatta grupper både i och utanför vårt land, aktivt främja likabehandling av individer och grupper. (Lgy 11, s 12.)

Den sverigedemokratiska diskursen får svårigheter att harmoniera med skolans värdegrund avseende ett globalt sammanhang, samt de skrivningar i kursplanerna för religionskunskap där det intersektionella perspektivet ska lyftas. Eleverna ska förstå och tolka andra religioner i förhållande till olika maktförhållanden och genomgående ha ett internationellt perspektiv för att på så sätt hjälpa eleverna att se sin historiska och lokala position i ett globalt sammanhang:

Ett internationellt perspektiv är viktigt för att kunna se den egna verkligheten i ett globalt sammanhang och för att skapa internationell solidaritet. Undervisningen i olika ämnen ska ge eleverna kunskaper om den europeiska unionen och dess betydelse för Sverige samt förbereda eleverna för ett samhälle med allt tätare kontakter över nations- och kulturgränser. Det internationella perspektivet ska också bidra till att utveckla elevernas förståelse för den kulturella mångfalden inom landet. Det historiska perspektivet i undervisningen ska utveckla elevernas förståelse för samtiden och beredskap inför framtiden (Lgy 11, s. 7).

För att utveckla inlevelse och solidaritet med svaga och utsatta krävs att människan förstås som situerad i tid och rum, och i relation till varandra. Det är nödvändigt att eleven får tillgång till kunskaper om andra kulturer, och om historiska förhållanden som lett fram till det samhälle vi har idag. Hela detta komplex lämnas oartikulerat i SD:s principprogram. Därmed kan hävdas att SD genom sin verklighetsbeskrivning underbygger "skillnader" mellan individer. Genom

återkommande kategoriseringar och dikotomier överaccentueras dessa skillnader, något som kan påverka individens relationer till varandra och förhindra solidaritet. Genom att tala om ”massinvandring” eller formulera invandrare som problem objektifieras individer och relateras till sammanhang på ett sätt som förhindrar en adekvat och nyanserad analys av de samhällsproblem som föreligger; diskriminering, brist på mänskliga rättigheter, rasism etcetera.

Något som är oartikulerat eller inte tycks rymmas inom sverigedemokraternas diskurser är kritiska frågor om jämställdhet mellan könen, strukturell diskriminering, och ett intersektionellt perspektiv. Detta konstateras även av Towns, Karlsson och Eyre (2014). Dessa är också de paradigmen som problematiserar SD:s egen verklighetsuppfattning och de egna problemformuleringarna. Istället för att kritisera exempelvis genusforskning och genuspedagogik kunde befintlig forskning inom dessa områden användas för en kritisk studie av de egna utgångspunkterna. Sverigedemokraternas motstånd mot intersektionella perspektiv, och accepterade paradigmen inom forskningen harmonierar inte varken med värdegrundens tal om jämställdhet mellan könen eller med det kunskapsuppdrag som skolorna har. Skolan ska inte enbart utbilda för arbetsmarknadens behov, utan också skapa förutsättningar för ett livslångt lärande och ”låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet” (Lgy 11 s. 2).

Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla tendenser till diskriminering eller kränkande behandling ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. (Lgy 11, s. 5)

Sverigedemokraternas är tydligt negativa mot kulturuttryck som utmanar. Man vill ta bort statligt stöd för kultur som inte syftar till att stärka kulturarvet, som man alltså uppfattar som statiskt och essentiellt. Detta innebär att sådan kultur som skapas tillsammans i det globala sammanhanget; kultur som utmanar och skapar dissonanser och nytänkande inte har någon plats i denna diskurs. Sverigedemokraternas kultursyn kan tyckas harmoniera med den del av värdegrunden där skolan ges ett ansvar att förmedla kulturarvet för att stärka elevernas identitet i mötet med andra kulturer. Jag tolkar dock SD:s formuleringar som att de förutsätter en homogen svensk kultur som inte förändras, medan jag inte uppfattar att värdegrunden har en lika statisk kultursyn. Genom sverigedemokraternas konservativa diskurs försvåras möjligheten att öka förståelsen mellan kulturer; att se det gemensamma och universella i en mångfald av erfarenheter – historiska och samtida – där även den samtida kulturen ger stoff för reflektion och demokratiska samtal både i skolan och utanför. Den historiska kulturen kan förvisso ge stoff till historiskt tänkande samt det gemensamma i mänsklig erfarenhet, men inte om kulturens existensberättigande är kopplat till dess förmåga att skapa en enhetskultur. Det finns som nämndes tidigare, skrivningar i värdegrunden som betonar kulturarvets vikt för individens identitet i mötet med det ”främmande”:

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Skolan är en social och kulturell mötesplats, som har både en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som verkar där. Förtrogenhet med Sveriges kultur och historia samt det svenska språket ska befästas genom undervisningen i många av skolans ämnen. En trygg identitet och medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet stärker förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingsgrunder. Skolan ska bidra till att elever får en identitet som kan relateras till inte bara det specifikt svenska utan också det nordiska, det europeiska och ytterst det globala. (Lgy 11 s. 5)

Dessa skrivningar kan uppfattas som att värdegrunden förespråkar anpassning som sverigedemokraterna (Gruber 2007), men skrivningen kan även tolkas så att elever från andra kulturer ska finna en trygg identitet i den egna ursprungskulturen *samtidigt* som de lär sig om den svenska kulturen och sammanhanget. I skolans värdegrund anges som mål för utbildningen att eleven efter avslutad utbildning ska kunna:

... samspela i möten med andra människor utifrån respekt för skillnader i livsvillkor, kultur, språk, religion och historia, kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen. [...] Riktlinjer: Alla som arbetar i skolan ska medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen, i arbetet med eleverna verka för solidaritet med eftersatta grupper både i och utanför vårt land.” (Lgy 11, s. 11)

Sverigedemokraternas har en tydligt islamkritisk diskurs som inte harmonierar med den svenska skolans värdegrund. De muslimska eleverna ska givetvis känna att de blir respekterade i den svenska skolan utifrån sin bakgrund i en muslimsk kultur och att de har rätt att utgå från uppfattningar som bygger på tolkningar av islam i olika diskussioner om värden, utan att behöva bli sammankopplade med fanatiskt utövande av islam. Den muslimska kulturen får inte i skolan generaliseras som något enhetligt eller sammankopplas med fundamentalism och terrorism.

Den modernistiska och sekularistiska diskursen som återfinns i principprogrammet kan möjligen fungera som en delförklaring till sverigedemokraternas rädsla för religionen islam. I Sverige har ”det religiösa” sedan länge hänvisats till den privata sfären. Religiösa uppfattningar eller religiös tillhörighet respekteras därför inte alltid när de uttrycks i ett offentligt sammanhang som skolan (Sigurdsson 2009). Om en kommunitaristisk syn på den demokratiska dialogen i stället skulle tillämpas kunde man se de olika individuella berättelserna inifrån den muslimska kulturen som bidrag till samtalet om det goda samhället och det goda livet i dagens Sverige.

Ytterligare en dissonans gentemot värdegrunden består i det ”skillnadsskapande” som uppstår genom sverigedemokraternas nationalistiska diskurs. Stier (2009, s. 116) beskriver hur etniska gruppers inbördes samhörighet förstärks genom att skillnader gentemot en yttre grupp betonas. I förhållande till muslimer är sverigedemokraternas strävan väldigt tydlig. Detta innebär också att det just nu är muslimerna som står för ”det annorlunda” och avvikande i sverigedemokraternas diskurs. Dahlstedt och Neergaard har redogjort för Johnsson och Behtoudis beskrivningar av hur den genetiska rasismen efter andra världskriget bytts ut mot en kulturrasism. Sverigedemokraterna har tidigare haft en negativ inställning till färgade och till judar, men denna accentuering har övergått till att omfatta just muslimer som får stå för det främmande. Främlingen tillskrivs egenskaper som väcker känslor hos individer i ”vi-gruppen”. Rasism och kulturrasism kan enligt Stier ses som sociala konstruktioner, genom att dessa fenomen blivit institutionaliserade eller ideologiserade (Stier, 2009 s. 116). Skillnadsskapandet accentueras alltså i sverigedemokraternas diskurs i förhållande till en enskild religion. Detta harmonierar inte med värdegrunden där skolans mål är att: varje elev: ”kan samspela i möten med andra människor utifrån respekt för skillnader i livsvillkor, kultur, språk, religion och historia” (Lgy11 s. 11).

I skolverkets kommentarer till ämnesplanen för religion i gymnasiet beskrivs hur läraren och eleverna i skolan ska jobba med religionerna. Här framgår tydligt skolverkets syn att en människas identitet beror av många olika faktorer och att det finns stora skillnader mellan individers sätt att uppfatta och leva i sin religion:

Ur ett intersektionellt perspektiv formas människors identiteter på grundval av en rad olika faktorer, såsom etnicitet, kön, sexualitet, socioekonomisk bakgrund och religion. En människas identitet – såsom hon själv uppfattar den eller som den uppfattas av andra – är därför komplex och i viss mån föränderlig. Det innebär att man i ämnet religionskunskap kan studera människors identiteter på ett mer problematiserande och nyanserat sätt. En människas religiösa tillhörighet kan vara bara en av de faktorer som bestämmer hennes sätt att förhålla sig till andra människor och till omvärlden i stort. Den enskilda människans kön, etnicitet, socioekonomiska status osv. är också av betydelse, vilket innebär att det kan finnas såväl likheter som olikheter inom en och samma religions praxis.” (Ur kommentarer till religionsämnet)

Då inget intersektionellt perspektiv förekommer i SD:s material blir skolans uppgift i förhållande till sverigedemokraternas islamkritiska diskurs, i de fall då denna diskurs uttalas i skolan av elever, att nyansera bilden och tillföra perspektiv, kanske på det sätt som skisseras i den kosmopolitiska attityden. Skolan har alltså här ett ansvar eftersom skolan också har förutsatt sig att motverka främlingsfientlighet: ”Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser”(Lgy 11, s. 5).

Det är tydligt att den nuvarande värdegrunden har det senmoderna, globaliserade, postindustriella, internationaliserade och pluralistiska samhället som utgångspunkt. Mångfalden ses som en utmaning som vi har att förhålla oss till. Sverigedemokraterna å sin sida konstruerar mångfalden som ett problem, en brist eller ett sjukdomstillstånd i samhället som skapar svårigheter och konflikter. Sverigedemokraternas lösning på “problemen” i samhället innebär att samhället ska sträva efter att förstärka den svenska nationella känslan. Detta ska göra att Sveriges medborgare får en starkare kulturell och nationell identitet, vilket antas öka solidariteten och gemenskapen mellan svenskarna.

I nuvarande styrdokument ligger betoningen på mångfalden som något positivt, något vars värde eleverna ska upptäcka. Här utgår man alltså inte från mångkulturalismen som ett problem, utan ser på de faktiska omständigheterna; hur samhället ser ut. Man har här en mer komplex syn på individers och grupperns förmåga att samspela och utveckla samhällets värderingar i en demokratisk dialog, där alla individer oavsett ursprung bidrar. Det demokratiska samtalet behöver inte leda till konsensus utan det räcker med att fostra eleverna till en ”kritisk solidaritet” med det svenska samhället. Mångfalden kan ses som en utmaning av det etnocentriska perspektivet på världen. Men mångfalden kan också tillåtas vara en utgångspunkt för ett gemensamt utvecklande av värdegrunden. En individ kan utifrån den kritiska mångkulturalismens perspektiv se sig själv i förhållande till andra människor globalt, inte enbart lokalt och även ifrågasätta den egna kulturens historia och dess etiska utgångspunkter. Detta är en utmanande men också realistisk utgångspunkt för hur vi kan bedriva undervisning i enlighet med skolans värdegrund.

4. Slutsats

Jag har i min undersökning noterat att sverigedemokraterna har flera noder inom sin diskurs. Några av dessa är förenliga med värdegrunden medan andra är problematiska. Den nationalistiska och kulturrasistiska diskursen harmonierar inte med skolans värdegrund. Kulturrasismen är enligt aktuell forskning ett uttryck för samma fenomen som den genetiska rasismen. Då denna rasism accentueras i sverigedemokraternas principprogram hamnar den i konflikt med den svenska skolans värdegrund. Den svenska skolans ska inkludera alla individer och låta dem själva finna sin identitet så att de kan ge sitt bästa till samhället ”i ansvarig frihet”. Sverigedemokraterna implicerar genom sin diskurs att individerna genom assimilering ska avsäga sig delar av sin individualitet som är kopplade till etnicitet, språk, kultur och religion.

Värdegrunden och etiken berör den enskilda elevens utveckling och självförverkligande – i relation till andra samhällsmedborgare i ett samhälle där demokrati kan ses som en överideologi. Som lärare kan jag inte utgå från en endimensionell, onyanserad eller reducerad bild av människan. Jag kan inte heller stöpa henne i en förutbestämd form. Det går emot värdegrunden att tvinga in människor i statiska identiteter främst byggda på kulturell, nationell, religiös eller etnisk bas. Utifrån sverigedemokraternas olika diskurser blir det svårt att möta den enskilda eleven som autonom och självdefinierande.

5. Förslag till vidare forskning

Den här undersökningen skulle kunna utvidgas genom kvalitativa undersökningar av hur identitet och självuppfattning påverkas av olika rasistiska diskurser som elever möts av i och utanför skolan – det som kallas diskursiva effekter. Det behövs också fler studier om rasism och högerpopulism i Sverige kopplat till den svenska skolan och värdegrunden.

Källor

- Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red) *Handbok i kvalitativa metoder*: Liber AB Stockholm. 2011
- Bacchi, Carol Lee (1999) *Woman, policy and politics: The construction of policy problems*. London: Sage
- Bacchi, Carol Lee (2010) *Foucault, Policy and Rule: Challenging the Problem-Solving Paradigm*. Paper from FREIA – Feminist Research Center in Aalborg. Department of History, International and Social Studies.
- Börjesson, Mats (2003) *Diskurser och konstruktioner – en sorts metodbok*. Studentlitteratur: Lund
- Dahlstedt, Magnus & Neergaard, Anders (2013) *Migrationens och etnicitetens epok – kritiska perspektiv i etnicitets och migrationsstudier*. Liber: Stockholm
- Gruber, Sabine (2007) *Skolan gör skillnad*. Doktorsavhandling: Linköpings universitet.
- Holm, Gunilla & Mansikka, Jan- Erik (2011). *On reflexivity and suspension: perspectives on a cosmopolitan attitude in education*. Nordic Studies in Education , Vol. 31.
- Lifmark, David (2010) *Emotioner och värdegrundsarbete – Om lärare fostran och elever i en mångkulturell skola*. Doktorsavhandling: Umeå Universitet.
- Maltén, Arne (2003) *Att undervisa: En mångfasetterad utmaning*. Lund: Studentlitteratur.
- Petersson, Margareta (2003) *Demokrati, svensk lärarutbildning och mångkulturalism; Utbildning & demokrati* volym 12, nr 2.
- Roth, Hans Ingvar (2005) *Mångkulturalismens utmaningar*. Lund: Studentlitteratur.
- Sigurdson, Ola (2009) *Det postsekulära tillståndet: religion, modernitet, politik*. Glänta produktion: Göteborg.
- Sigurdsson, Ola (2004) *Den goda skolan – Om etik, läroplaner och skolans värdegrund*; Studentlitteratur: Lund.
- Sigurdsson, Ola: *Religionen har återuppstått*. *Pedagogiska magasinet* (2014-11-20)
(<http://www.lararnasnyheter.se/pedagogiska-magasinet/2014/11/20/religionen-har-ateruppstatt>)
- Stier, Jonas (2009) *Kulturmöten – en introduktion till interkulturella studier*. Studentlitteratur: Lund
- Towns, Anne; Karlsson, Elisabeth; Eyre, Joshua. Avd för juridik, ekonomi, statistik och politik, Institutionen för ekonomi och it & Högskolan Väst 2014, "The equality conundrum: Gender and nation in the ideology of the Sweden Democrats", Party Politics, vol. 20, no. 2, pp. 237-247
- Ödman, Per Johan (2007) *Tolkning, förståelse, vetande: Hermeneutik i teori och praktik*. Studentlitteratur: Lund.

Motioner och principprogram

SD:s principprogram 2011 (http://sverigedemokraterna.se/wp-content/uploads/2013/08/principprogrammet2014_webb.pdf).

SD: *Skolpolitiskt inriktningsprogram*: (Utgåva 2: 2014-02-07).

http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/Kulturpolitik_H102Kr302/?text=true#_Toc372276969

Motion till riksdagen 2013/14: Kr 302.

Motion till riksdagen 2011/12: Kr 319.

motion till riksdagen 2012/13: Kr 298.

Motion till riksdagen 2013/14: A405.

Motion till riksdagen 2014/15:2939.

Motion till riksdagen 2011/12: Ub 489.

Motion till riksdagen 2014/15:2744

Motion till riksdagen 2014/15:2997.

Motion till riksdagen 2014/15:2944.

Motion till riksdagen 2014/15:2937.

Motion till riksdagen 2014/15:2903.

Motion till riksdagen 2014/15:2900.

Motion till riksdagen 2014/15:2896.

Motion till riksdagen 2014/15:2744.

Statliga publikationer och rapporter

God forskningssed; Vetenskapsrådets rapportserie 1:2011
(<https://publikationer.vr.se/produkt/god-forskningsсед/> Hämtad 10/3-15).

Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrapolitik till integrationspolitik Prop. 1997/98:16.

Skolverket (2006) *I enlighet med skolans värdegrund?*

Skolverkets kommentarmaterial (1999) *Ständigt. Alltid!*

Elisabeth Gerle (2004) *Mångkulturalismens dilemma en diskussion om värdegrunder, makt och jämställdhet i ett demokratiskt och mångkulturellt samhälle* i *Gemensam värdegrund i mångfaldens demokrati*, Integrationsverkets rapportserie 2004:06